

ESTONIA

Eesti politika, ühiselu, kaubanduse, kunsti,
kirjanduse ja teadusline kuukiri

1. aastakäik

Juuli kuul, 1919

Nr. 4.

Eesti wabariigi kaitsejad wäed enne lahingusse minekut Tallinnas. Jalawäe wiimane ülewaatus.

Trükitud Amerika Eesti Ühisuse kulul.

“ESTONIA”

A monthly Magazine published in the Esthonian language.

Devoted to Science, Literature, Art, Commerce and Social-political Subjects.

ANNUAL SUBSCRIPTION: \$3.00.

Single Copies 25c.

I. Narodny, Editor
P. Pelberg, Treasurer
P. A. Pabstel, Secretary

81-10th AVE., N. Y. C.

Editorial Office: 1 Union Square, New York City.

Tähelepanemiseks!

Anname teada, et Amerika Eesti Ühisuse kontor ja „Estonia“ toimetus 1. Augustist peale uues korteris on.

Adress:

1 Union-Square, New York.

Kõik kirjad ja tellimised tulewad sellest ajast ainult selle uue aadressi peale saata.

Amerika Eesti Ühisus.

Tähendus: 76. leheküljel, artiklis „Amerika Eesti Ühisuse eestseisus ja juhatus“ on eksikombel wale adress üles antud. Toimetuse õige adress on kaante teisel ja eelviimasel külgedel.

SISUKORD:

	Lhk.		Lhk.
Uudised kodumaalt ja ametlik kiri		Kiire kirjade saatmine Amerikas....	82
Eesti walitsuse käest	73	Amerika wõerakeelne ajakirjandus...	83
Amerika Eesti Ühisuse eestseisus ja juhatus	75	Tähtsad uuendused põllutöös.....	84
Eesti wabariigi kaitsejad wäed (pilt)	75	“Hoist” — Tõstja (pildid)	86
New Yorgi ukrainialaste segakoor...	77	Kaks tähtsamat leidust wäikepõllumeestele	87
Majandusline ja waimline hõerumine.	78	Tühi haud.....	89
Eesti muusika ja näitekunsti wõimlus Amerikas	80	Kui	96

ESTONIA

1. aastakäik

Juuli kuul.

ENSV

Nr. 4.

Riiklik Avalik
Raamatukogu

SP - 4601

Uudised kodumaalt ja ametlik kiri Eesti walitsuse käest.

Wõimase kuu jooksul on Eesti post meile wähe iseäranes tähtsaid uudiseid kodumaalt toonud. Eesti wabariik on nüüd enam sise poolt arenemas, nii et rahwas julgelt ja wabalt kosuda wõiks. Wõitlus wäliste waenlaste wastu on wähehaawal kahanema hakanud. Wene enamlased, peale selle kui nad Eesti walitsuselt rahu palusid, hakkasid ise Narwa elanikkudele tuld andma. Suuremalt osalt said kõik tööliste majad Juhkentalis suurtüki tule läbi ära purustatud. Enamlaste sõjawägi, kes sel korral eestlastele Narwas kallale tungis, oli 100,000 meest suur, ja seisis koos 34 Wene, 10 Läti, ja 6 Eesti polgust. Nende wastu oli Eesti sõjawägi 50,000 meest, 1800 ratsanikku, 585 kuulipildujat, 80 suurt ja 169 vähemat suurtükki, 18 soomustrukki ja 8 soomusrongi. Eesti wäed ajasid enamlased kuni Gatshinani ja kindlustasid siis endid jäedawalt selles liinis, mille nad tänini käes on hoidnud.

Kuna eestlased waewaga enamlastest lahti said, ja lootsid, et nad wõiks ehk nüüd oma rajasid kaitstes rahulikult edasi elada, hakkasid Balti sakslaste wabatahtlised salgad neile selja tagant kallale tungima, ja nimelt Wõnnu ja Ramotski wahel, kuhu nad Kuuramaalt sisse olid tunginud. Nimetatud Saksa sõjawäe salgad olid kõik hästi organiseeritud ja kandsid Saksa walitsuse sõjariistu ja määratumal arwul sõjamoona. Nad kuulutasid wälja, et nad wõitlewad enamlaste wastu Lätimaal, kuid lugu näitas nii, et nad tahtsid meelega eestlaste kallale tungida ja sellega Baltimaad endist wiisi oma kätte riisuda.

Nagu näitab, ei ole üksi Wene enamlased, waid isegi Wene kadetid ja bürokraadid salamahti Saksa walitsuse ja mõisnikkudega sõprust sobitsemas, et Eesti ja Soome iseseiswust murda. Lätlaste ja leedulaste wastu on neil wõrdlemisi kerge wõidelda, sest sõjalikust seisukohast on need rahwad eestlastest ja soomlastest palju taga. Saksa ja Wene ajakirjandus räägib nüüd awalikult Wene-Saksa ühinemisest, mille abil kõik wäiksed rahwused nagu eestlased, lätlased, leedulased, soomlased ja ukrainalased kergeste saaks maha surutud. Nagu Eesti wälisminister Poska hiljuti Parisis seletas, ei saa Eesti wabariik ei Lenini ega Kolcha-

kiga nii kaua ühtegi sõprust sobitada võima, kui nende regimid ainult vägiwalla, ja mitte rahwa tahtmise peale põhjendatud ei ole.

Eesti wabariigi tähtsamatest sammudest sisemises elus olid linnade walimised, mis alles hiljuti igal pool elawa osawõtmisega ära said peetud. Need walimised näitasid, et Tallinna, Narwa, Rakwere ja Wõru linna walitsused sotsialdemokraatlaste ja tööerakonna parteide kätte läksid, kuna Tartus, Pärnus, Kuresaares ja Paides demokraatid wõitsid. Igal pool kukkusid kõik enamlaste kandidaadid läbi.

Nagu meile teatatakse, on praegu Eestis põllutöö igal pool agaraste käsil ja rahwas on nagu kohutawast wiirastusest üles ärkamas. Uue lõikusega on toiduainete küllust loota, ja nii siis hakkawad wanad haawad aegajalt paranema. Nagu senini meile teatatakse, on suwi rahuloldaw ja sügisel on head lõikust loota. Kauplus Eesti ja wäljamaa wahel on kiireste arenemas. Kuid takistust teeb see, et sinne ühisriikide walitsus weel ühtegi kergitust ei ole annud kaubandusliseks ja ühiseluliseks läbikäimiseks, hoolimata sellest, et meie ühisus selleks küll tungiwaid nõudeid igal pool on awaldanud.

Eesti ilma maata rahwa kongress, mis hiljuti Tallinnas ära sai peetud, näitas, et praegu kõik rahwa kihid meie kodumaal tugewaste oma wabariigi walitsuse selja taga seisawad. Kongressi saadikud ilmusid ülema sõjawäe juhatuse juurde ja teatasid, et terve kongress otsuseks tegi, Eesti iseseiswuse ja wabariigi kasude eest seista ja tunnistas tarwiliseks, et sõjawäed niikaua sõjariistades peetud saaks, kuni ähwardaw hädaoht möödas ei ole.

Eesti wälisministri käest on „Estonia“ toimetajale järgmine kiri 27. Juuni kuu päewast tulnud:

„Wäga austatud herra:

Wälissaatkond arutas Teie kirja suure huwitusega läbi, ning otsustas Teile teatada:

„Eesti on ammu sinna poole tüüriinud, et saada omale wõimalust Amerika ühisriikidesse oma esitajat saata. Kõigi senini astunud sammude peale waatamata ei ole see tal korda läinud, sest kuni seni ajani ei ole ühisriikide walitsus Eesti faktilistki iseseiswust tunnistanud, nagu seda Inglis ja Prantsusmaa, Italia ning Jaapan on teinud, ega ole lubanud Eesti asemikul sinna sõita. Oleme wiimasel ajal Parisis uueste selleks sammusi astunud. Meie loodame, et meil korda läheb sel wõi teisel teel otsekohest ühendust luua meie noore wabariigi ning temast päritolewate kodanikkude wahel, kes praegu Amerikas wiibiwad.

Kõige austusega,

R. E l e a s a r ,
Wälissaatkonna sekretär.“

Amerika Eesti Ühisuse eestseisus ja juhatus.

Dühapäewal, 14. Juulil olid Amerika Eesti Ühisuse uue eestseisuse ja juhatawa komitee walimised Y.M. Christian Associationi saalis. Enne kui walimisi ette wõeti, said mitmed Ühisuse küsimused läbi harutatud. Üks nendest

muretseda. Ta teinud selleks esimesed sammud sellega, et ta “The American International Bank’i” adwokadi L. M. Robbinsi juurde läinud, kes ütles, et nende pank ehk wõtaks seda asja läbi waadata, tähele pannes, et nad ju ühe

Eesti wabariigi kaitsejad wäed enne lahingusse minekut Tallinnas.
Jalawäe wiimane ülewaatus.

oli kahe esitaja walimine, kes Ühisriikide walitsuse rahaministeriumi tegelase isand Joseph Hartiganiga Eesti ja Amerika wahelist kaubandust ja rahalist läbikäimist harutaksid. Ühisuse kaubanduslisteks esitajateks waliti kirjatoimetajad P. A. Pabstel ja P. Pymson. Selle küsimuse põhjuseks oli järgmine sündmus:

„Estonia“ toimetaja teatas Ühisusele, et tema ja Ühisus juba mõni aeg tagasi Eesti wabariigi walitsuse poolt palutud sai, et Amerikas Eesti wabariigile laenu

laenu Hiinamaale toime olid pannud. Kuid nagu Ühisuse liikmed isiklikult möödaläinud koosolekul Robbinsi otsust kuulsid, ei tulnud sellest midagi välja. Robbins teatas, et ta Eesti olusi küllalt rahuloldawad ei ole leidnud olema, et seda praegu korda saata.

„Estonia“ toimetaja teatas edasi, et ta sellepeale tuntud New Yorki ühiselu tegelase Thomas Darlingtoni tuetusel teiselt poolt seda kuulama hakanud, ja leidnudki paar pangamaja, kes walmis olnud, seda korda saatma. Kuid et tar-

wilisi eelsammusi teha, soowinud nimetatud pangamajad, et tema, „Estonia“ toimetaja, kohe Eestimaale sõidaks ja seal tingimisi Eesti walitsusega isiklikult läbi räägiks ja siis kohe telegrahweeriks. Temaga ligi saada nimetatud pangamajade esitaja sõitma. Ühisriikide walitsus ei leidnud selle ettewõtte ajakohase olewat ja ei lubanud „Estonia“ toimetajat sõita. Kuid kohe peale selle saanud „Estonia“ toimetaja sõbralise kirja isand J. Hartigani käest, milles see teda, ja ühes temaga kogu nelja rahwa esitajaid oma kontõrissse nõupidamisele kutsunud, et läbi rääkida, kudas neile neljale wabariigile Ühisriikide walitsuse poolt laenu anda. Esimene koosolek isand Hartigani kontõris olnud 6. Juuli õhtul, millest ka teiste rahwaste esitajad osa wõtnud. Selle koosoleku peale teatanud „Estonia“ toimetaja, et ta soowida, et Ühisused kaubanduse ja rahaasjade esitajad selleks waliks, mis ka teiste rahwaste esitajate poolt tuetatud sai. Et isandad Pabstel ja Pymson selles küsimuses spetsialistid on, siis astus Ühisus nende walimisega õige sammu. Järgmine koosolek Hartigani kontõris oli kesknädalal, 17. Juuli õhtal, millest isandad Pabstel ja Pymson saadikutena osa wõtsid.

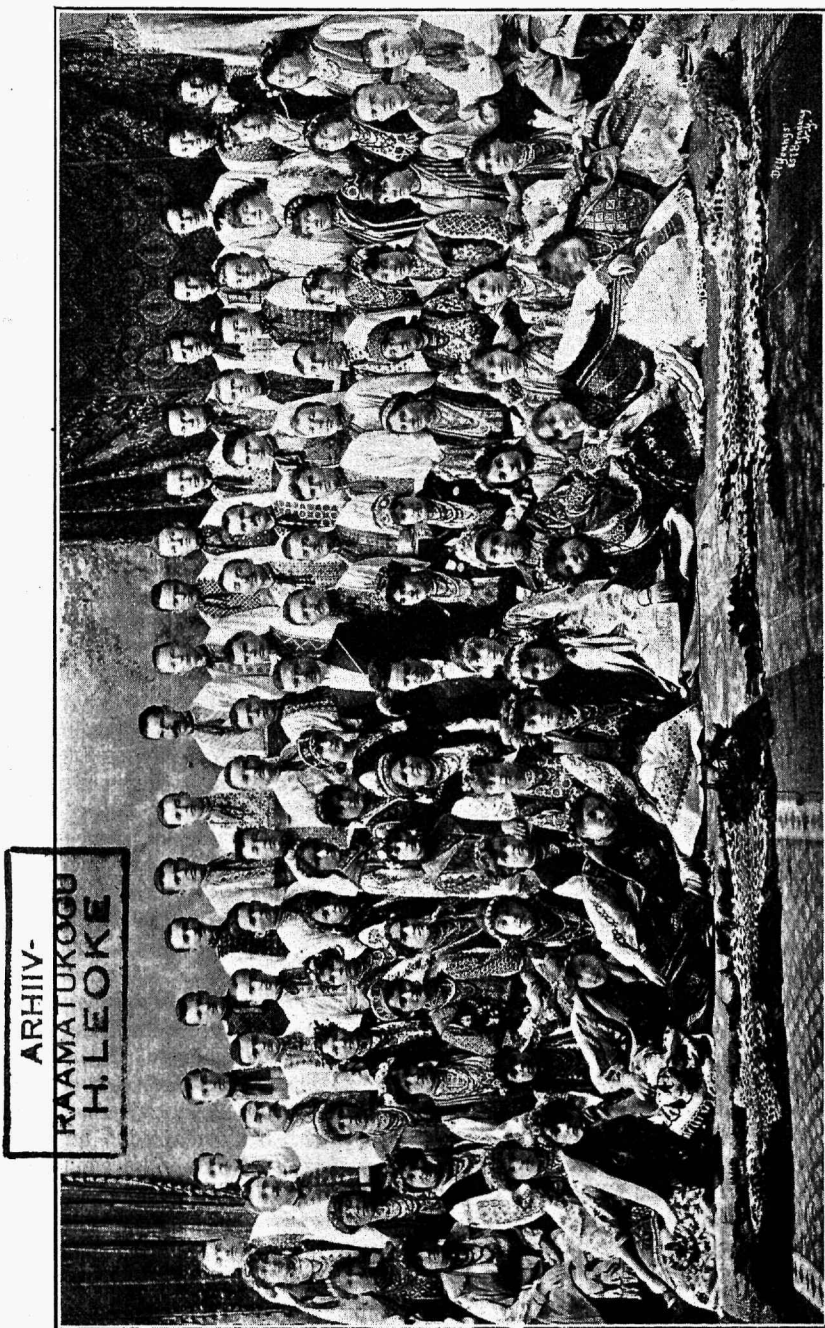
Selle peale järgnes läbirääkimine tühjade juttude kohta, mida keegi liige „Estonia“ toimetaja kohta oli puhunud, nagu oleks see Balti parunitega, ja nimelt parun von Schillingi, Wrangeli ja mõne teisega sõprust sobitanud, et äri Amerikast Eestimaale nurja ajada. Ligemal seletusel ilmus, et ei olnudki Balti parunisi Amerikas olemas, waid et see keegi Schill'i nimeline isik oli olnud, Inglis walitsuse agent, rumenlane. Terwe kõmu lõppes sellega, et tast muud järele ei jäenud, kui tühi naese lori, mille eest seltsi esimees isand J. Sarei liikmeid hoiatas, tulewikus ettewaatlilikud olla. „Estonia“ toimetaja seletas, et ta ei soowi sarnaseid juttusi kohtu teel õiendama hakata, mis tülikad ja ajaraiskajad on, waid soowib, et Ühisuse liikmed sõbralikus waimus ja ilma ässituseteta tulewikus edasi töötaks. Nähta-

waste olid Ühisuse wastased seda isikut oma tööriistaks tarwitanud, et lõhesi sisse ajama hakata. Kuid see ei läinud korda ja ei saa ial korda minema.

Amerika Eesti Ühisus walis omale kindla ja jäedawa eestseisuse ja keskkomitee, mis 15 liikmest kokku on pandud. Eestseisus nimetatud 15 liikmega juhib nüüd Ühisuse tegewust. Uuteks jäedawateks eestseisuse liikmeteks waliti: Julius Sarei, esimeheks; P. Pelberg, abiks; J. Coppelman, kassahoidjaks; J. Laht, abiks; P. A. Pabstel, esimeseks kirjatoimetajaks; neuu Meta Rumel, abiks; P. Pymson, teiseks kirjatoimetajaks; Charles Murley, abiks; Neuu E. Reinholt, ja isandad Sallo ja Bauert said rewidentideks walitud.

Sellega on siis nüüd Ühisus täies tööstuse korras ja wõib sistematiselt oma kodumaa kasuks siit palju kaasa aidata. Ühisuse eestseisuse ja liikmete wahel walitseb täieline üksmeel, armastus ja usaldus, mis tulewikus palju wõiwad korda saata, ja mida ükski waenuline okas häwitada ei suuda. Ühisus sai kord seitsme kodumaad armastaja eestlase poolt elule kutsustud, kus nende seitsme asutaja hinges tõsine soow ja waimustus kogu ettewõtte taga peitus, mida raske on wastasel wiltu wedada. Sellesama seitsme asutaja waim lehwib praeguse eestseisuse püüdes ja tegewuses, nii et terwe Ühisuse ettewõtte waimlise aluspõhja peal rajatud on, mida isiklised intriigid ial muuta ei saa.

Eesti Ühisus ja „Estonia“ toimetus saawad nüüd omale uue kontõri, No. 70 Wiies Avenue, Neljateistkümnendama uulitsa ligiduses. Kontõr on kümnendama korra peal, ja kerge igale liikmele ehk eestlasele üles leida, kes New Yorki peaks tulema. Ehk ta küll pisike on, on ta ometi selle poolt kohane, et siit äriiselt ja ametlikult kerge on asja ajada. Sarnase kontõri puudus tegi Ühisusele senise edenemise raskeks, kuid nüüd on olud kiireste paranemas ja loodame, et meie eestlased warsti teiste rahwaste ühisustega ühele astmele saame. Soowime palju õnne ja jõudu uuele eestseisusele ja keskkomiteele ta tulewikus!

New Yorgi ukrainialaste segakoor, kes oma muusikalise tähtsuse ja suuruse poolest teistest võraste rahwaste laulukooridest kaugelt üle käib. Ukrainialased tahawad tulewal sügisel, ühes eestlaste, lätlaste, ja leedulastega suurt kontserti Carnegie Hall'is toime panna. Eesti lauljad peawad selleks endid kõik ühendama ja ette walmistama, ehk muudu neil ei maksa oma aega muusika peale raisata.

(Tähendus: Witendamast oktoobri kuu päewast peale algawad Eesti segakoori harjutused. Uued lauljad andku endid koori asjaajajale J. Lahti'le üles.)

Majandusline ja waimline hõerumine.

Sõda ja sellest järgnewad raskused on kõik haritud rahwad üksteise wastu waenuliseks kaswatanud. Isegi klassid ja isikud ihuwad sõjariistu, et seda ägedamalt üksteisele kallale tikkuda. Wennastuse ja sõpruse asemel kuulleme igal pool werehimu ja rusunõudeid. Rahwad, klassid ja isikud on üksteise wastu umbusklikuks ja tigidaks muutunud. Üks söimab teist äraandjaks ja kurjategijaks. Üks ähwardab teisele kõri kallale tikkuda. Näituseks nii, nagu oleks inimene sugu üle õõ murdjateks metsloomadeks muutunud. „Homo homini lupus est“ — inimene on üksteise hunt, ütles üks Rooma wanasõna, ja see on täieste õige tänapäew. Kirik, kunst, kirjandus, haridus ja politikalised parteid on kõik oma moralilise mõju kautanud ja endid tooruse orjadeks annud. Kuid kõige selle meeletuma kurbmäigu tagant paistab ebajumalus wälja, kes selles ässituses pearolli mängib ja kes kõik nüüd oma jalgade alla on tallanud: kiriku, hariduse, kunsti, wennastuse ja wabaduse. Mis ta siis on?

Kui meie praeguse aja politikalisi ja sellega ühenduses seiswaid küsimusi ligemalt läbiwaatame siis näeme, et kõige selle hirmsa wihale kihutuse taga ei peitu keegi teine kui RAHA. RAHA on inimese soo täieste hulluks ajanud. RAHA on rahwal üksteisega kaelalõikajaks, üksteisele rusujateks ja timukateks muutnud. Terwe Parisi Rahu Kongressi peaküsimus on senini ainult majandusliste punktide ümber keeranud, see on RAHA. Inimese elu ja õnn, inimese pühamad tunded ja aated on nii ehk nii paljuks raha summaks ümber muudetud. Raha on elu mõdupuuks ja eesmärgiks tõstetud. Näib nii, nagu ei olekski isiklikus ja rahwuslises elus teist eesmärki ja abinõu kui raha. Rahaga mõdetakse iludust, tarkust, osawust, õnne, armastust, sõprust ja woost. Raha eest tahetakse kõik osta, mis aga olemas on. Raha eest on rahwad ja klassid walmis kõik ära salgama. Rah-

waste ja riikide, seltside ja isikude tublidust mõdetakse rahaga.

Kui meie kõike seda hullust mõteldes ligemalt pealt waatame, siis tuleb kohe nähtawale, et meie aeg on raha hullutõbesse haigeks jäenu. Meie õppisime minewikkus ainult koolides haridust, et sellega omale kergemine raha teenida. Meie haridus oli kõik ainult majandusline osawõtmine, majandusline aju-põletik. Meie harisime oma waimu ainult tehnikalistes teadustes ja kunstides et nendega materililist tasu teenida. Meie ehitasime raudteesi, laewu, jooksime ülesleiduste järele, kogusime wara, otsisime lõbu, ainult ühes mõttes, et sellega raha saada ja selle eest raha wälja anda. Raha sai meie terwe kultura aluseks, kuna meie süda ja hing tühjaks ja metslikuks jäid nagu nad mitmed sajad aastad tagasi olid olnud. Meie waapasime endid ainult pealt poolt meeldiwaks, kuna seest poolt huntideks jääme, nagu meie metslikud esiwanimad kord olid, Et see tõsi on, see tuli ilmasõja jooksul selgeste nähtawale. Meie mõtlesime ainult kudas rohkem ja kergemine üksteist maha tappa wõiksim.

Nüüd, kus Rahu Konwerents oma eel-tööd on lõpetanud, näeme, et ta meid uueste sellesama wana metsliku minewiku juurde tagasi juhib: majanduslise ebajumala juurde. Rahu Konwerentsi kangelased mõtlesid ja arutasid kõik selle aja ainult majanduslisi küsimusi rahaga kaaludes. Rahaga tahetakse miljonite haudasi ja haawasi üle määrada, et seda kergemine uueste raha jänuliseks saada. Leppijad kõnelewad ainult biljonitest.

Kõik need isikud, kes senini raha ümber terwe rahwaste tulewiku on katsunud ehitada, ja rahast paremust loodawad, unustawad ära, et kõigel sellel hullustusel oma ots on. Nad ei mõtle selle peale, et kui sa ühelt poolt elu tingimisi kõrgendad, siis nad kõrgendawad niisamuti ka teiselt poolt selle nõudeid. Kapital, töö, kaup ja produktid on kõik ühed ja need-samad raha kannupoisid. Tõuseb töö

kapitali wastu ja kapital töö wastu sõtta, siis on see nii nagu peksaks mees rusikaga oma pea wastu, ehk nagu ajaks koer oma saba taga. Terwes ilmas ei ole ühte kümnendikku kulda ja hõbedat olemas, et Saksa sõja kahjutasu wälja maksta. Nii ja nii palju biljonisi rahwaste lepingu eelarwes on kõik meie oma ettekujutus. Hindade kõrgendamine on meie oma ettekujutus. Raha wäärtus on meie oma ettekujutus. Meie ise anname rahale ta wäärtuse. Rahal iseenesest ei ole ühtegi wäärtust. Nii siis petame iseennast sellega, et meie usume, nagu oleks raha see ainum abinõu, kes rahwaid ja isikuid praegustest raskustest aitaks üle elada. Kuid mitte sugugi. Amerika biljonid dollarid, mis statistika järele pankades seisawad, on lihtsalt wäärtpaberid, millele all meie ühte ehk teist wäärtust omale konkreetilises sümbolis ette kujutame. Rahwaste wäärtust kaalutakse ainult praegusel ajal majanduslises mõttes, nii ehk nii palju miljonites. See on kõik hea küll ühelt poolt waadates, aga meie unustame ära et meie elus on ka teisi külgesi peale raha ja majanduse.

Mida rohkem meie politikas majanduslisi küsimusi ja raha oma tegewuse eesmärgiks paneme, seda sügawamasse kuristikku meie wiimaks waimliselt kukume. Meie peame seisma jäema ja oma hingeelu ja waimlisi tingimisi majandusliste kõrwas kaaluma hakkama. Tõsine kultura ei tõuse rahast ega majanduslistest kordaminekutest, waid waimlistest paleustest ja hingelistest oludest. Önn ei asu rahas waid meie südames. Ilu ei asu majanduses waid meie hinges; tarkus ei tule majandusest waid mõtetest. Meie oleme raha peale lootes automaati-deks muutunud, ja mõtlemise sootumaks ära unustanud. Meie loeme tühje ajalehti ja raamatuid ööd ja päewad, et ainult põnewaid majanduslisi huwisi taga ajada, ja tuult tallata. Kogu uueaja ajakirjandus on üks lori uudiste kogu. Ajalehed trükiwad ainult uudistena pahu aga mitte häid juhtumisi. Meie otsime ajalehtedest teiste tülidest ja toorustest, aga mitte nende woorustest ja mõtetest teatusi. Nii siis näeme, et möödaniku

majandusline haridus on meid kõiki metsa wedanud. Aeg on sellepärast käes, et meie majandusliste küsimuste kõrwas waimlisi seda kiiremine ja elawamalt harutusele wõtame. Aeg on käes, et meie raha ta rusuwõimu troonilt maha lükkame ja paremad paleused omale elu eeskujuks seame.

Eesti on alles oma iseseiswuse ärkamisel. Meile jooksewad raha misjonarid igalt poolt oma majandusliste programmide ja politikalistide reformidega wastu. Siin on sotsialistid, seal on demokraatid, siis jälle enamlased ja monarhistid. Kuid nende kõikide lipukiri on üks ja seesama: — majandus. Meie oleme majanduse põletikus. Parem unustame majanduse mõneks ajaks ära ja tuleme mõtete ja tunnete sügawuse küsimuste juurde, ja harime parem oma hinge ja südant kui oma rahateenimise osawust. Meie wõime tööd teha ja önn tunda ilma rahata, kuid raha ilma meie hingeta ja südameta on surnud nimi. Meie peame rõhku selle peale panema, et omale ühe kõrge, waimlise eesmärgi leiame. Meie wõime palju tugewamalt ja täielisemalt tööd teha, kui meid waimline paleus seda tegema sunnib. Kõik suured kunsttööd ja kõrged teud on waimlistel mõjudel, aga mitte raha pärast korda saadetud. Meie näeme, et kõik uue aja ehitused ja tööd, mis rahast on wälja kaswanud, on eluta ja iluta nähtused, mis meid ei waimustada ega soojendada ei suuda.

Üksmeel, sõprus, armastus, önn ja kõik need suuremad elu anded, on waimlised ilnumised — hingeline tõde. Wabadus on samati ainult meie waimlik aime. Wabaduse loome enestele oma hingest ja nõuame, et see ka teiste hingedest tuleks. Teist wabadust ilmas olemas ei ole. Sellepärast on aeg, et meie materjalilistest hullustustest tagasi pöörame ja tõsisemaid elu külgi omale ettekujutame. Meie, eestlaste, kui noore rahwa iseloom, on alles arenemas. Sellepärast ärge laske ennast majanduse manniast metsa wedada. Rahwaste tõsine kultura peitub mõtetes ja esteetikalistes tunnetes, mõistuse ja meele tegewuses. Aeg on käes, et meie politika program-

midest majanduslised pettekumad kõrva heidame ja paremaid paleusi sellest ot-sime. Küll siis wiha ja waen, kahtlus-

tus ja rusumine isegi ära kauwad. Aeg on käes, et meie oma metslikud ihad inimlisteks muudame.

Eesti muusika ja näitekunsti wõimalus Amerikas.

ARHIIV-
RAAMATUKOGU
H. LEOKE

Minewases numbris kirjutasime, ku-das muusika ja näitekunst siin Amerikas selle tõttu wiletsal sei-supaiagal on, et siinse rahwakogu tähele-panemine enam sportide ja pealiskaud-sete efektide kui hingeliste ilutunnete peale on põhjendatud, sest et amerikklas-tel rahwa wanawara puudub. Indianlane ja neeger on omale rahwuslise muusika ja wanawara loonud, kuid nendest on Amerika asujad aja jooksul kaugele läi-nud ja eemale hoidnud. Alles mõned üksikud Amerika komponistidest ja kir-janikkudest on wiimasel ajal nende peale enam tähelepanemist hakanud pöörama.

Üks tähtsamatest möödaläinud aasta-saja Amerika komponistidest oli Stephen Collins Foster, kes 4. Juulil 1826 Pitts-burghis, Pa. sündis ja 1864 New Yorkis suri. Foster oli ameti poolest raamatu-pidaja oma wenna ärimajas, ja õppis waheajal muusikat. Foster õppis neegri rahwalaulusi ligemalt tundma ja nii siis komponeeris suurema osa oma lauludest neegri motiivide peal. Et tal suurem muusikaline haridus ja äratus puudus, siis komponeeris ta ainult laulusi, mille-dest kõige rohkem tuntud on Amerikas “My Old Kentucky Home”, “The Old Folks at Home” jne. Fosteri lauludes on sügaw tunne ja ülendaw lihtsus. Ta tu-letab kuulajatele kuulust Amerika luule-tajat Edgar Allan Poe'd meelde, kelle elulugu ja mõttekäik Fosteriga ühetao-lised on.

Kahtlemata oli üks kõige tähtsamatest Amerika komponistidest Edward Alexan-der MacDowell, kes 1861 sündis ja 1908 suri. MacDowell muusika töödest leh-wib romantiline algupärasus ja ilu, ehk ta küll kuulajatele siin ja seal Saksa muusika loojate mõju näitab. Iseäranes

on MacDowell muusikas suur Liszt'i mõ-ju nähtaw. MacDowell armastas looduse muusikat ja selles mõttes õppis ta lige-malt indianlaste rahwalaulusi ja tantsusi tundma, kelle motiivisi ta palju oma helitöodes tarwitas. MacDowell õppis muusikat Saksamaal, Joachim Raff, Frankfurtis oli ta tähtsam piano õpetaja.

MacDowell tähtsamad muusika tööd on ta kaks concertod ja neli piano sona-tad. Iseäranes ilusad on ta Teine D mi-nor concerto ja ta Neljas „Keltie“ sonata, ehk küll ta orkestra töödest “Indian Suite”, suremata hiigla töö on, kes iga suure Europa komponisti suur-töoga wõistelda wõib. Nimetatud “Indian Suite” on indianlaste motiivi peal põhjendatud, ja kirjeldab nende looduse heli-luulet ela-wates piltides.

MacDowell armastas magikalist muusi-kat, ja komponeeris selles mõttes palju näkineidust, metsawaimudest, kodukäi-jatest, nõidadest, jne. Üks täielistest MacDowell muusikalistest pärlitest on ta “Witch Dance”. Ja nõidusline iludus peitub ta “Forest Idyll’is”. Need on aga kõik kas piano ehk orkestri kompositio-nid. Kuid ta on ka ilusaid laulusi loo-nud, milledest „Su särawad silmad“ ja „Meri“ kõige tähtsamad on.

Peale MacDowell on weel palju uusi Amerika komponistisi wiimase kümne aasta jooksul tähelepanemist oma peale tõmbama hakanud. Kõige rohkem tun-tud ja tähtsamad nendest on Stillman-Kelley, Henry Hadley, Arthur Farwell, Arthur Nevin ja Reginald de Koven. Kuid nimetatud wiimased komponistid on enam ehk vähem Europa helikunsti jrelaimajad ehk nad küll nii mõndagi suurt tööd on korda saatnud. Stillman-Kelley on iseäranes mitmed ilusad or-

kestri tükid loonud, milledest “Aladin” kõige tähtsam on. De Koveni tähtsam muusika töö on ta operette “Robin Hood” mis üle ilma tuntud on. Kõik nimetatud komponistid on alles täies mehe eas tegevad heliloojad, kellede tulewikust Amerika veel palju loota võib. Suurem osa nendest elab muusika õpetamisest siin ja seal üle terve maa.

Wahest tähtsam kui ükski teine Amerika elawatest komponistidest on Henry F. Gilbert, kes praegu Cambridges elab. Henry F. Gilbert sündis 1868 Somerville, Mass., ja sai oma esimese muusikalise hariduse MacDowellilt käest. Oma töödes enam algupärane kui ükski teine Amerika heliloojatest, on Gilbert mitmed oma parematest muusika töödest neegri ja India motiivide peale põhjendanud. Gilberti tähtsamatest muusikatöödest on ta orkestri kompositionid, ta “Comedy Overture”, “Riders to the Sea” ja “The Dance in the Place Congo”. Gilberti püüe on melodikalist ilu ühes lihtsa rahwuslise maitsega kuuljatele pakkuda. Ta muusikaline mõtteawaldus on otsekohene ja mõjuv, ilma ühegi weiderduseta. Ta pildid on lihtsad ja tundesel nagu rahwa laulud. Gilbert on ka mitmed ilusad soolo laulud ja koori laulud komponerinud ja palju muusikalist waimu Amerikas tõstnud. Gilbert on üks nendest loomulistest suurwaimudest, kes kuulja hinge loomuliku lihtsusega liigutab. Gilbert tunnistab oma kirjatöodes, et ta rahwaulusi oma kunsttööde sihiks silmas peab, ja selle tõttu on ta palju neegrite, indianlaste, irilaste ja teiste rahwaste muusikat tundma õppinud.

Need on ainult mõned tähtsamatest Amerika elawatest muusika loojatest. Muusika kunst on siin wiimasel ajal tugewalt elule ärkamas enam väljas pool New Yorki. Kuid see muusika on rohkem harituma seltskonna kui rahwa tarwituseks kohane. Suureks takistuseks Amerikas on see, et siin mitte kuskil linnade walitsused, nagu meil kodumaal, ja Europas üleüldse, seda ei tee, waid et nagu näitekunst, nii ka muusika kõik äriajajate juutide ja õnneküttide hooleks on jäetud. Siin ei ole noorel muusika ja

näitekunstnikul kuidagi wiisi wõimalik oma kunsti rahwale pakkuda, kui tal selleks raha selja taga ei ole. Nagu äris, nii on siin ka muusikas ja näitekunstis, reklame tegemine ja kuulutus esimehe tingimine. See kõik maksab suured summad raha. Siia wõiwad ainult need muusika ja näitekunsti kuulutajad sõita, kes tuntud suurte muusika kontortite poolt selleks Europas on kindlate tingimistega palgatud, ehk kell juba Europas nii suur nimi ja kuulsus on, et teda ka Amerika seltskond tunneb. Kuid siiski ei kuula rikas Amerika seltskond ühte uut kunstnikku selle pärast, et tal suur waimuanne on, waid sellepärast, et ta huwitatud on teda nägema ja kuulma, et siis oma naabrile kiita, „ma kuulsin ja nägin seda ja seda uut kunstnikku“.

Kui näituseks, keegi Europa ehk Eesti kunstnik Amerikasse soowib sõita oma kunsti pakkuma, siis peab ta esiteks omale ühe tuntud “manager“i, see on, asjaajaja tingima, kes vähemalt \$2000 üheainsama New Yorki ülesastumise eest nõuab. Kaks korda nii suur summa on veel kuulutuste ja propaganda tegemiseks tarwis. Siis on tingimata tarwis, et kunstnik siin omale oma isikliku reklaamkirjanduse agendi palkab, kes \$50 nädalas nõuab. Selle kõige kõrwal peawad kunstnikul toredad riided olema, heas hotellis elama, jne. Alla 10,000 dollarit on wähe lootust siin muusika ehk näitekunstis algust teha.

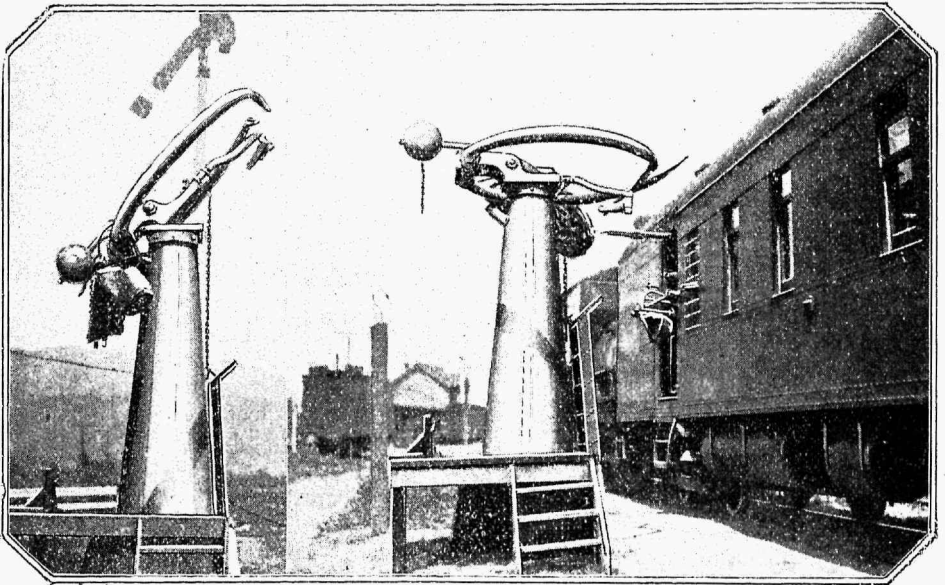
Meilt wõiwad lugejad küsida, kudas on need oma algust teinud, kes siin juba oma karjeeri teinud on? Kostus: ainult rahaga, ehk kaudsete seltskondliste ehk teiste upituste läbi. Muidugi peab algajal kunstnikul kunsti osawust ja annet olema, sest ilma selleta ju raha ei aita. Muidugi leidub ühte ehk teist wõimalust läbimurdmiseks, aga see on kõik mitme aastase kannatuse ja raskuse järele. Wahete wahel juhtub, et mõnel algajal õnn on, kohe, ühel ehk teisel juhtumisel oma karjeeri New Yorkis algada. Selle peale ei wõi aga keegi rehkendada.

(Järgneb.)

Kiire kirjade saatmine Amerikas.

Amerika raudteede walitsus on mitmed plaanid wälja töötanud, kudas kirjakottisi kiireste ja kergete jaamade juures wahetada. Nagu teada, ei peata Amerika kiirrongid wäikeste jaamade juures, waid ainult suurtes linnades. Ülem Posti Walitsus soovib, et kirjad kiirrongiga saadetud saaks. Amerika kiirrong sõidab harili-

lendab, saadab oma postiwagunist sama-suguse kunstlise käewarre kirjakotiga wälja. Kuna pahemale poole pöördud wagunist wälja ulataw konks jaama samba otsas rippuwa kirjakoti ära krap-sab, annab paremale poole pööratud konks wagunist kirjakoti samba wõru otsa. Nii saawad siis kirjakotid paari sekundi jooksul wahetatud ja rong tor-

Amerika postiwalitsuse kirjakottide andjad ja wõtjad sambad kiirrongidest.

kult 50 maili ehk 70 wersta tunnis ja ei wõi wäikeste jaamade juures oma kiirust wähendada. Southern Pacific raudtee on nüüd ühe tähtsa uuenduse kirjade saatmiseks ja vastu wõtmiseks vähemate jaamade juures wälja töötanud ja tarwitusele wõtnud. Iga jaama lähedale on tsemendist üks sammus ehitatud. Selle samba otsa on üks wõrutaoline liikuw instrument tehtud, mille küljes automatlise konksu otsa saadetaw kirjakott riputatakse.

Kiirrong, mis sellest sambast mööda

mab oma soodu edasi. Nii pea kui samba wõru on kirjakotid wahetanud, keerleb ta paar korda ringi ja laseb wiimaks koti platwormi peale kukkuda.

Nagu ligiolew pilt näitab (paremal pool), on kirjakotid parajaste rongi möödasõidul wahetatud. Kott, mis wõru otsas seisis, on parajaste wagunisse langemisel, kuna kott, mis wagunist tuli, wõru küljes ringi keerleb (pahemal pool). Kirjakott keerab wõruga ringi ja langeb wiimaks, enne kui ta platwormi peale kukub, nii nagu pilt seda näitab.

Kõik see sünnib automatlikult, ilma ühegi inimese juures olemiseta. Postiametnik raudtee wagunis sorteerib kirjasi ja seab kotid numbri järele terasest käewarre otsa, kust nad ise välja saavad sirutatud ja uued kotid vastu võetud.

Amerika postivalitsus on nüüd uue kirjade saatmise plaani kallal töös, et kirjasi mere pealt õhulaewaga maale saata. Iseäranes tarwilik on see sõjalaewade tegewuses kui ka ärilises kirjavahetuses reisijatele, kes Amerikast Europasse sõidavad. Senini ei ole see kuidagi võimalik olnud mere peal posti kaudu kirjasi välja saata. Wiimased katsed lennumasinatega on näidanud, et laewad, mis juba kaks päewa Amerika rannast välja mere peale on sõitnud, võivad poole päewa jooksul veel kirjasi tagasi saata. Reisijad võivad nüüd laewa peal oma kirjasi kirjutada ja kui laew juba kaugel merel on, saadab ta kaks kiir auru ehk elektri paati välja, mis oma wahel rippuwa nõõri otsas kirjakotti kannavad. Õhulaew lendab nendest üle, ja sellest langeb korraga nõõr alla, mille otsas järele saadetud kirjakott ripub. Magnetilise konksu tõttu jääb lennumasina kirjakott elektri paadi nõõri otsa rippuma, kuna üks teine konks nõõri küljes rippuwa kirjakoti ära krapstab. Kõik see sünnib ühe ehk paari minuti jooksul. Elektri paadid pööravad laewa juurde tagasi, kuna lennumasin oma wastuwõetud kirjakotiga maa poole, kust ta tuli, lendab. Nii siis on Amerika ülesleiduse waim kiireste iga uuendust

walmis praktilisele tarwitusele wõtma. Tegewus ja kiirus on ameriklaste jumalused, hoolimata sellest, kuigi sellel oma pahad tagajärjed on. Mõtted peawad ameriklase arwates kiireste laiale lautatud saama, ja ühest ilma otsast teise lendama. Ameriklane ise ei taha palju mõtelda, aga ta tahab palju teha. Ameriklane on ise üks tegewuse masin ja ei pane tähelegi, et see masin teda ise ka wiimati ära purustab.

Europas arwatakse tihti, et Amerika kiirus on rahaahuse tagajärg. Kuid see ei ole sugugi nii. Ameriklane ei armasta raha, kuigi ta teda tahab. Ta pillab niisama kergeste oma raha, nagu ta seda kogus. Ameriklase rahaarmastus on sport ja õnnemäng. Ameriklane armastab tegewust. See on põhjus, mikspärast Amerikas kunst ja kirjandus ei edene. Kunst siin on tegewus. Elawad pildid on huwitawad, sest nad kujutawad tegewust. Amerika näitekunst on ainult tegewuse kujutus, niisamuti on Amerika kirjandus.

Tehnikalistes ülesleidustes käib ameriklane kaugele parematest euoplastest isegi sakslastest ja inglastest üle. Kuna sakslane ja inglane oma leiduste üle uhkustawad, ei tee ameriklane sellest suurt välja. Amerika suured ülesleidjad nagu Hudson Maxim, Thomas Edison, Charles P. Steinmetz ja teised töötawad ja elawad nagu lihtsad töölised oma isiklikus elus ja ei pane rõhku oma kuulsuse peale. Selle poolt wõiks meie rahwa noorsugu palju õppida.

Amerika wõerakeelne ajakirjandus.

Nagu meile Amerika wõerakeelne ajakirjanduse ühisus teatab, ilmub praegu Amerikas 1282 ajalehte ja ajakirja wõerastes keeltes, peale Inglisekeelse ajakirjanduse. 1051 nendest ilmuwad rahwuslises, 19 enamlises ja 61 sotsialistlises sihis. Nagu sellest näeme, on kaugelt suurem osa wõerakeelseid ajalehti ja ajakirjasi rahwuslises waimus ilmumas. Kõige rohkem ajakirjandust on siinsetel

itallastel, 221 ajalehte ehk ajakirja, milledest ainult 6 enamlises ja sotsialistlises sihis trükitakse. Wenelastel on siin 15 ajalehte. Soomlastel on 27 ajalehte, milledest ainult pooled sotsialistlises mõttes ilmuwad.

Terwe wõerakeelne Amerika ajakirjandus ilmub 631,000 eksemplaris, kuna Amerika Inglisekeelne ajakirjandus 10 miljoni eksemplari ilmub.

Põllumajandus.

Tähtsad uuendused põllutöös.

Kuna rahwad üksteisega riidlewad ja klassid ägedaste walitsewa wõimu pärast wõitlewad, sammuwad uemad leidused ja teaduse tegewuse tagajärjed waikselt aga kiireste edasi, nagu ei oleks neil tormiliste ajajärkudega miskit tegemist. Ehk küll möödaläinud ilmasõda nii palju hädaohtu ja wiletsust rahwaste kaela kandis, näitas ta ometi nii mõnegi teoretikalise ülesleiduse teuks tegemist imestusewäärilise kiirusega. Sõda näitas, et õhusõit ja weealuse laewa tarwitus kaugeltki nii wõimatamad ei olnud kui nad enne näitasid. Möödaläinud sõda näitas, et see, mida inimesed minewikus kui luulekuju omale ette kujutasid, sugugi nii unistaw õhuloss ei olnud nagu ta ehk näitas. Õhusõit ja weealune paat olid minewase aastasaja elanikkudele wiirastused, millede teuks tegemine wõimata näis olema. Kui sõda ei oleks olnud, kes teab, kas weealune paat ehk õhulaew ialgi nii kaugele oleks edenenud, et nendega Europast Amerikasse oleks wõinud sõita. Sõda sundis neid tarwitama ja nüüd näeme meie selle teuks tehtud, millest meie esiwanemad kui unenäust kõnelesid. Inimesed on üle laia okeani ühest ilma jaust teise lennanud ja wee alt läbi ujunud, nagu ei tähendaks tuhanded penikoormad midagi. Isegi ilma traadita telefon on juba niikaugale täiendatud, et „Estonia“ toimetaja 200 penikoorma tagant nii selgeste selle kaudu kõneles, nagu oleks ta hariliku telefoni kaudu New Yorcki linnas seda teinud.

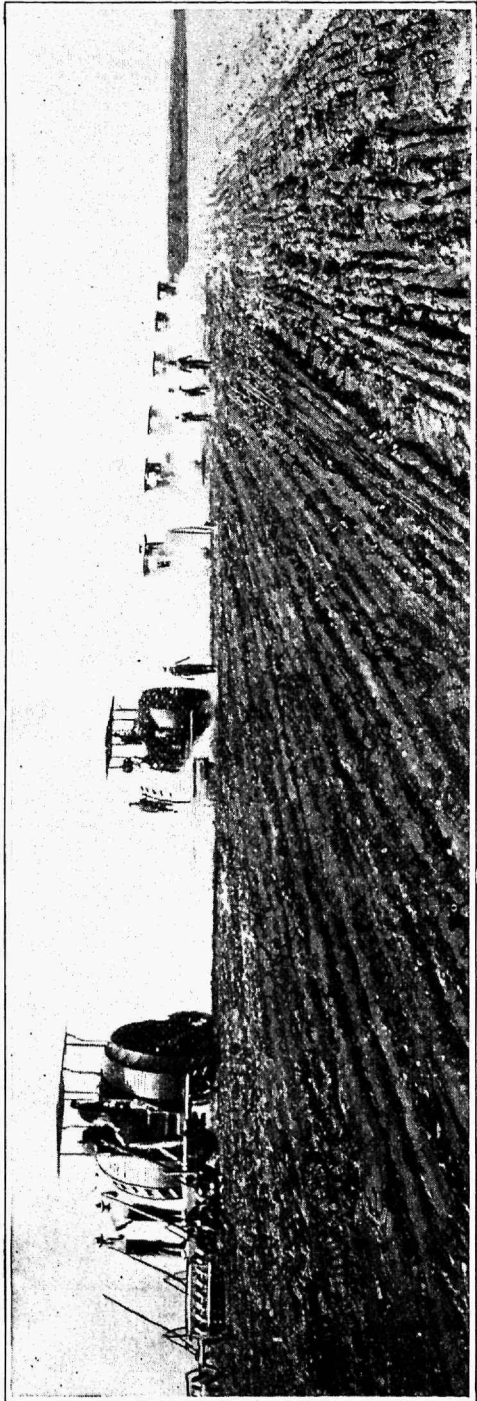
Kuigi meie weel kindlaste ei tea, missugune tähtsam praktikaline tulewik õhulaewal ja weealusel paadil rahwaste läbikäimises olema saab, on nii palju ometi kindel, et nendel suur tähtsus rahwuswahelise majanduslise ja politikalise tegewuse peale on. Traadita telefonil, weealusel paadil ja õhulaewal on kindel tulewik, mis alles arenemisel on. Kuid kõige tähtsam, praktikaline samm, mida sõda teuks tegi, on ussi-isewedaja — caterpillar tractor, ehk „tank“, mida esiteks Inglis ja wiimaks ka kõik teised Ühislaste wäed tarwitama hakkasid. Selle uue isewedaja tähtsus on selles, et ta igal kohal tarwitatud wõib saada, ühestki teest ehk rabasooist hoolimata. Caterpillar tractor sõidab üle soode ja kraawide, ja sillutamata teedel. Teda wõib ka kui tähtsat koormate wedajat ehk põllutööriistade jõuhallikat tarwitada. Caterpillar tractori wõib kündmiseks, laastamiseks, turba lõikamiseks, rehepeksu masina ehk weske wedamiseks, koormate wedamiseks kas talwel ehk suwel tarwitada. Caterpillar tractori ülesleidja oli Amerika ehitusinsener Smith, Chicagos. Oli see ju üks Chicago äri, kes nimetatud tractori esimest korda Inglis walitsusele suurtüki wäe tarwituseks proowida andis. Inglis sõja insenerid leidsid selle kohe nii tarwilise ja tähtsa sõjalise tegewusele olewat, et nad ühe tellimise nimetatud Amerika wabrikule andsid. Inglis walitsus ise kiitis, et Ühislased sakslasi nii kiiresti ainult nimetatud „tanki“ tarwitusele wõtmise tõttu ära wõitsid, mida sakslased ainult puudulikult järele aimata katsusid.

Kuigi nimetatud tanki wõi ussi-isewedaja tarwitus põllutöös weel alles lapsekingades on, leiab ta iga päewaga enam ja enam tähelepanemist siin Amerikas ja ta mõju saab tingimata suur olema. Nage meie toimetusele ustawalt poolt teatatakse, on praegu üks suur põlluharimise korporatsioon Wyomingi ja Montana osariikides kahe miljoni dollarise kapitaliga asutatud, kes nüüd Crow, Blackfeet ja Fort Peck'i indianlaste käest 200,000 akert maad on ostnud, et seal kõige suuremat Amerika nisu kaswatuse talu asutada. Nimetatud talu on praegu alles ülesehitamisel ja on alles sel aastal esimest korda tarwitatud. Selles hiigla talus ei ole ainustki ho-

bust põlluharimiseks tarvitatud, waid ainult 50 harilikku ja ussi-isewedajat, millega kõik põllud ära küntakse, seemendatakse, wilja lõigatakse ja peksetakse. Iga tractori peale on 25 akret maad päewas künda antud, ja kogu talu on nii sisse seatud, et iga 5000 akri peale oma iseseisaw jauskond isewedajaid on, milledega kümne päewa jooksul kõik põllud üles küntud peawad saama. 45 päewa on igale tractorile kündmiseks määratud, ja oma osa aega seemendamiseks ja lõikamiseks. Kõik need põllud saawad kunstliselt niisutatud, nii et ühe ja sellesama põllu peale igal aastal wilja maha wõib teha. Põldude wäetamine sünnib kunstsõnnikute abil, ehk roheline rohuga, mis sügisel wäetamiseks maha küntakse.

Nimetatud Crow, Blackfeet & Pecki talu Wyomingi ja Montana aseriikides on selle poolest haruldane, et kogu selles hiigla farmis ainustki hobust ega looma ei tarwitata, ei põlluharimiseks ega wäetamiseks. See näitab meie Eesti talupidajatele arusaamata olewat, kus kõik loomade abil toimetatakse. Amerika talu läheb selles meie Eesti ehk Europa taludest lahku, et siin kõik põllutöö määratult erandatud — spetsialiseeritud on. Meie talud kaswatawad igat wilja ja heina, peawad kariloomi ja hariwad aedasi. Seda teeb Amerika talu harwa. Kui siin üks talu nisu kaswatab, siis ei kaswata ta miskit teist wilja, jne. Siinne põldude wäetamine on enam kunst- kui laudasõnnikuga. Siinsed olud teewad sarnase põlluharimise wiisi tarwili- seks kui teistega wõistlema peab. Siin on kõik elu ja olu mehaniseeritud, nii et üks tööline, ärimees ehk põlumees suurema kasu saab, kui ta ainult ühe tegewuse peale ennast spetsialiseerib.

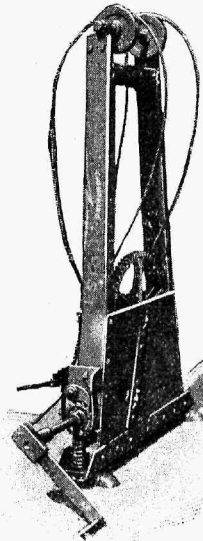
Amerikas ei tarwitata mitte üksi kõiksugu masinaid põlluharimiseks,

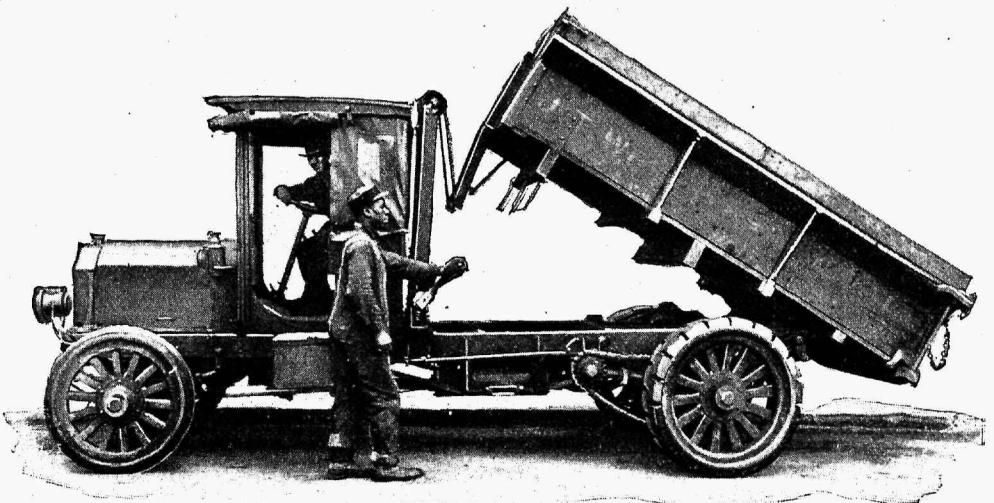
Selles hiigla talus haritakse 200,000 wakamaad nisupõldu aastas ilma ühe ainsamagi hobuseta. 52 isewedajat künnawad kõik põllud — üks wakamaa minutis.

waid isegi dinamiiti ja püssirohtu. Siin on suured ärimajad ja wabrikandid, kes põlluharimise dinamiidi tokkisi miljonite dollarite eest igal aastal turule saadawad. Nimetatud dinamiidi tokid saawad iga 50 ruutjala maa peale aukudesse pandud ja siis lõhkema süüdatud. Selle pörutuse tõttu saawad rasked põllupinnad sõredaks ja puhedaks tehtud, nii et õhk, wiilm ja niiskus kergeste taime juurte ligi wõiwad tungida ja kaswamist edendada. On ära nähtud, et dinamiidiga purustatud põllud tihti 50 protsenti enam wilja kannawad, kui need, mida ainult küntakse. Isegi aia pidamiseks on dinamiiti suure kasuga tarwitama hakatud, sest et ta mulla puude ja põesaste ümber pehmeks pörutab. Nii siis müüakse siin sarnaseid põllu ja aiaharimise dinamiidi tokkisi igas suuruses ja wormis, ja on siin selleks iseäranes kirjandus trükitud, mis näitab, kui palju dinamiiti, kui suurtes tokkides, jne. üks wakamaa põldu tarwitab.

Meie toimetusele teatab aga nüüd isand F. M. Gaines, Dothanist, Alabamast, et tema dinamiiti kraawide kaewamiseks suure kasuga tarwitama on hakanud, isegi läbi metsade ja rabasoode. Ta kirjutab, et ta ühe kraawi kaewanud, mis 750 jalga pikk, 7 jalga lai ja 3—5 jalga sügaw, ühe ainsa päewaga. Isand Gaines kirjutab: „Mina tarwitasin 40 protsenti ammonia dinamiiti. Kaewasin aaugud kolm jalga sügawad, kolm jalga üksteisest eemal ja tarwitasin No. 3 pörutusmasinat — blasting machine. Kraaw käis läbi raba soo ja metsa ja oli palju kändusi ja puid sellel ees. Kõik mu kulu nimetatud kraawi kaewamiseks oli \$105.00 ehk 30 senti yardi pealt. Oleks ma seda kraawi teisel wiisil kaewata lasknud, oleks see mulle kolm korda nii palju maksma tulnud, ja see oleks vähemalt ühe nädala tööd nõudnud. Samasuguse kraawi kaewamine läbi lageda põllu dinamiiti abil tuleks aga palju odawam.“

“Hoist” — Tõstja, mille abil wiis tonni ühe käega wõib ülestõsta ja mida chituste juures Amerikas kasuga tarwitatakse.

Üks mees tõstab selle “Hoist’i” abil wiis tonni ühe käega igast kõrgusest ehk „trukkist” maha. Ta tarvitab ainult 8 tolli ruumi wankris ja annab tarwitajale hiigla jõuriista.

Nii siis võime näha, kudas Amerikas põllumehed uuemaid leidusi põlluharimiseks suure kasuga on tarwitama hakanud, nii et sedasama ka meie põllumehed tegema peaks.

Nagu teame, on eestlased kõik oma loomu poolest põllu harijad ja looduse armastajad, kes õnnelikumad on oma enese maalapikese peal, kui ühesgi teises elukutses. Põld ja loodus eestlastele ei ole ükski rahahallikas, waid ka luuleline lõbu-aed. Wili ja rohi on eestlasele elaw olemine oma isetaolise hinge ja nõudmisega. Looduses on nii palju hinge ülendawaid iluduse ja rõemu võimusi, mida praegune materialistline linna elu oma haridusega iial pakkuda ei suuda. Sellel kõigel on oma sügaw filosoofiline tähtsus. Meie ei wõi iial loodust ega põldu ainult mehanikalisteks rahahallikateks teha. Raha ei ole elu eesmärk, waid majandusline wahendik. Raha tema praeguses kujus peaks sootumaks ära häwitatud saama, ja selle asemel uus wahendik tehtama.

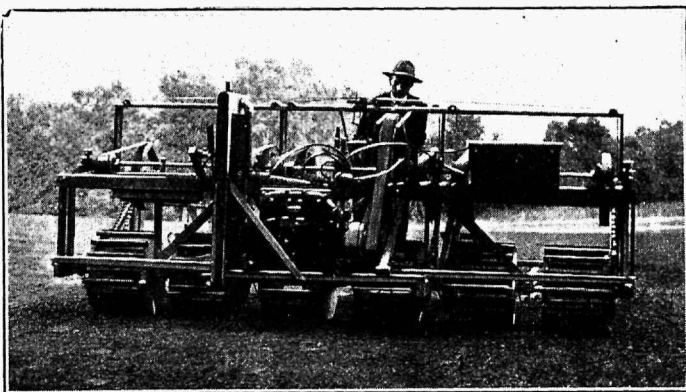
Põlluharimise küsimus on praegusel silmapilgul nii tähtis terwete rahwaste majanduslises elus, et meie, eestlased, endid ei ühegi teise küsimuse ja huwi läbi sellest kaugele wedada ei laseks. Kuigi tööstus ja kaubandus wiimastel aastakümnetel suuri rahwahulkasi linnadesse on meelitanud ja raha pool jumaluseks teinud, siiski on nüüd aeg käes, kus elutingimised iga meest põllu juurde tagasi minema sunnivad. Põld on alghallikas rahwuslises ja majanduslises elus. Linn selle wastu on kunstline pette-wiirastus, mis iga päew tuhandeid omale ohwriks nõuab.

Kõik meie Eesti põlluharijad peaks nüüd kiireste uuemate ülesleidustega käsi käes sammuma, kuid meie ei wõi endid nendest selle läbi eksiteele wedada lasta, et meie kõik luulelised tunded põllu olust wälja wõtame ja ta mehanikaliseks tööstuse osakonnaks muudame. Dinamiidil ja traktoril on suur tähtsus meie põlluharimise kohta, kuid ärgem laskem endid dinamiidist ja traktorist rahaahnitsejateks muuta, nagu seda suured Amerika põlluharijad äriühisused on.

Kaks tähtsamat leidust wäikepõllumeestele.

Ilma sõda ja rewolutsion on iga elu tegewuse peale oma mõju awaldanud. Isegi põlluharimine ei ole nendest puutumata jäenud. Üks kõige suurem küsimus nüüd põllumehele on, kudas kiiremini ja odawamini põldu harida ja suuremat lõikust saada. Uuemad tööriistad ja põllutöömasinad on selleks esimene tingimine. Tööliste palgad on kõrgesse tõusnud ja ei olegi enam töölisi saada. Iga mees tahab ise oma peremees olla.

Wäikepõllumehe seisukord on kõige parem praegusel silmapilgul. Nüüd tuleb küsimus, kui palju põldu wõib üks mees tarwiliste masinatega harida, ilma wäliste tööliste palkamata? Missugused masinad ja põllutööriistad on temale selleks tarwilikud? Alles hilja aja eest tõendasid teaduslised põllumehed, et üks mees

See põllutöömasin, ühe mehe majapidamises, künnab, seemendab, külwab ja äestab suure põllu ilma suurema takistusega. Põld, mida enne wiis töölist harima pidid, saab nüüd ühe ainsamaga läbi.

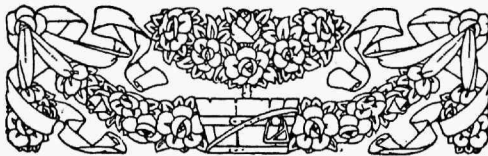
Wäikepõllumehe seisukord on kõige parem praegusel silmapilgul. Nüüd tuleb küsimus, kui palju põldu võib üks mees tarviliste masinatega harida, ilma väliste tööliste palkamata? Missugused masinad ja põllutööriistad on talle selleks tarvilikud? Alles hilja aja eest tõendasid teaduslised põllumehed, et üks mees ainult kümme wakamaad põldu üksi harida võib, wahest nii palju, et sellest ise hädawalt elada, kuna musta päewa tarwis midagi üle ei jae.

Wiimasel ajal on aga awalikuks tehtud, et üks põllumees uemate wäikepõllumehe masinate abil sada wakamaad põldu üksinda ära harida võib, ja kergeste 1000 dollarit aastas tagawaraks koguda. Muidugi on vastus selles, missugust wilja keegi oma põllult loodab lõigata. Aiawilja harimiseks on vähem, põlluwilja harimiseks rohkem maad tarwis.

Masinaga weetud sahad, äkked, seemendajad ja muldajad on nüüd need tähtsamad uued põllutööriistad. Üks huwitavamatest wiimase aja Amerika põllutöö masinatest on uus, nõndanimetatud „multi-cultivator“, mida isewedaja abil tarwitakse, ja mida ühtlasi muldajaks, äkkeks, seemendajaks ja põllu sõrendajaks tarvitada võib. Ühe ja sellesama telje külge võibwad kõikisugu harijad kruwitud ehk ärr wõetud saada. On tarwis masinast äke teha, siis kruwi aga teraspulgad raamisse. On äestamise töö tehtud, siis wõta pulgad wälja ja kruwi käpad raami külge, jne. Isegi kolm wäikest sahka võib selle raami külge kruwitud saada, mis sügawa seemendamise juures tarwilikud on.

Multi-cultivatori tarwitus on mitmekesine. Teda võib kui terawilja, ubade, erneste, linade, naerite ja isegi kartulite seemendajat, ja kui trullijat ja kündjat tarvitada. Seda multi-cultivatorit weab wäike 12 hobuse jõuline petroleumi ehk gasolini isewedaja, kuna üksainus mees temaga hästi walmis saab. Masina ehitus on lihtne ja tugew, nii et iga põllumees sellest kergeste jagu saab. Raamide wahetus on kerge ja seda tööriista on võimalik ühe tunni jooksul enam kui kuueks otstarbeks muuta, lihtsalt jagude juurde panemisega. Ühele wäikepõllumehele on sarnane masin esimene tingimine. Meil ei ole veel võimalik olnud ligemaid teateid selle masina hinna ja wabritseja kohta saada. Loodame, et seda edaspidi saame.

Teine tähtsam põllu tarwituse masinatest on tõsine petroleumi traktor — isewedaja — mis senini puudulikult töötas, ehk küll wabrikant ostjale kiitis, et tema traktorit ainult karburatori wahetusel petroleumi tarvitajaks võib muuta. Kuna petroleumi hind praegusel korral ainult üks kolmandik gasolini omast on, siis on wäga tähtjas, et teda julgeste igal pool põllumasinate wedamiseks tarwitatud saaks. Masina ehitajad leidsid petroleumi tarwituse senini raske olewat, sest petroleumi gaasiks muutmine nõuab mitu korda rohkem kuumust kui gasolin. Küsimus petroleumi tarwitusele wõtmises oli, kudas nii suurt kuumust karburatoris sünnitada, et see niisama kasulikult ennast gaasiks muudaks nagu see gasoliniga sünnib. Nüüd on selleks uus abinõu leitud ja sarnane instrument saab endise karburatori külge ehitatud, et see masina ilma tahmata käia laseb. Selle instrumenti tarwitus teeb isewedajate kulu põllutööks umbes poole odawamaks. Sellest on suurt tulewikku loota.

Tühi Haud.

Ivan Narodny uudisjutt.

See uudisjutt ilmus waremalt Inglis keeles *New York American's*, *San Francisco Examiner's*, *Chicago American's* ja *Boston Herald's*, ja wiimaks raamatus *Echoes of Myself*.

Ühel ilusal, suwe püha-päewa hommikul, kui New Yorki linna müra ja hõerumised mind täieste ära olid tüüdanud, wõtsin omale ette, linnast wälja, wabasse looduse põue pugeda, ja et seda nõu kiiremini korda saata, ostsin omale Hudsoni jõel sõitwa aurulaewa pileti Albanisse ja tagasi.

Juhtus nii, et laewal wähe inimesi oli. Mind huwitasid ilusad looduse pildid ja maakohad jõe kallastel, mis nagu meelitawad nõiduskujud mu silma eest mööda rändasid. Nägin siin ja seal ilusaid suwemajasi, üksikuid talusi ja luulelisi kalju rünkaid. Kõik see tuletas elawalt kodumaa loodust ja noorust mulle meelde. Elu näitas nagu üks hiigla kaleidoskoop, ja loodus jõe kallastel näitas nagu selle silmapilkne simbol.

Wiimaks paistis mu silmi üksik, wana küla ja selle tagant kiriku torn. Küla oli roheliste puude keskel ja rohelistel wäljadel sirutasid endid ta taga kõrgemale tõuswa kallaste rühmal kaugemale.

Maantee keerles waikselt läbi kõige selle ilusa looduse. Wiimaks kui laew peatussillal seisma jäi, siis kuulsin kiriku kella löökisi, mis monotonliselt aga lõikawalt läbi waikuse mu hingesse kõlasid. Kõige selle silmapilgu sees oli nii palju iludust ja meelitust, nii palju igatsust ja luulet, et tahes ehk tahtmata, ma hüppasin üles ja jooksin laewa laelt maha ja astusingi kaldale, ehk mu pilet küll palju kaugemale oli wõtetud.

Ma sammusin waikselt ja mõtetes ümber waadates jõe kaldal üles külasse. Aga enne kui ma kiriku juurde ja külasse jõudsin, tuli mul ühest wanast surnu aiast läbi käia. See surnuaed oli wäga meie Eesti surnuaia moodi. Seal

oli wanu ja wärskeid haudasi, wanu ja uusi, kõiksuguste pealkirjadega hauakiwisi. Ma lugesin siin ja seal mõnda nendest pealkirjadest ja mõtlesin surnute peale, keda käesolew elaw ilm täieste unustanud oli. Mu meele tuli Shakespeare luule Hamletist, kus see Cesari põrmu üle hirwitawalt laulis: „Suur Cesar surnud ja muutnud mullaks, et auku seinas toppida ja tuult meil eemal hoida.“

Kui ma nii mõtteid mõlgutades läbi surnuaia rändasin, siis jõudsin ma korraga paari hiljuti tehtud haua künka juurde, millede peale toredad mälestuse kujud olid pandud. Aga nende kõrwas pahemal pool seisis maakiwist lõigatud hauakiwi, ja roheline muru, kuhu sinised rukkililled olid istutatud. See kõik oli nii uus ja torkaw, et ma oma silmad selle poole pöörasin. Ma lugesin oma suureks imestuseks hauakiwi pealt:

„Ado Kalewa, sündinud 16. Mail 1879 Räpinas, uputas iseenast Hudsoni jõkke 25. julil, 1909. Surnukeha jäi leidmata. Rahu ta rändawale hingele.“

See hauakiri oli selges Eesti keeles kirjutatud ja kiwi sisse lõigatud. Ma lugesin seda mitu korda imestusega ja jäin kohe mõtlema. Kudas tuli see, et üks eestlane siin Amerika külas nii kurwa surma leidis, ja mis oli selle põhjus? Kui inimene ennast ära uputab, siis on selleks mõjuwad kurwameelsed põhjused. Et ma ise Räpinast pärit olin, siis huwitas see leidus mind nii palju, et ma korraga kõik looduse luulelise ilu ja kõik igatsewad tunded kodumaa järele unustasin, ja tegin otsuseks, kadunud Ado Kalewa üle rohkem teatust pärida.

Ma otsisin kiriku kellamehe üles, kes ka ühtlasi surnuaia üle walwab, ja leidasingi wana külamehe ta waikses majakeses kiriku taga, oma piipu nosides ja naesega juttu puhudes. Ma terwitasin wa-

nameest wiisakalt ja pärisin järele, mis ta Ado Kalewa surmast ja hauast mulle jutustada teaks. Wana mees oli nii äritatud, et ta püsti tõusis, kübara kuklasse lükkas ja mulle käe ulatas.

„Kas tundsitate teda, külamees?“ algas wana surnuaija waht.

Ma jutustasin, kudas lugu oli ja wanamees pakkus mulle istet lausudes:

„Ado Kalewa oli üks päris imelik mees. Mis teda sundis, ennast siin uputama, kes ta oli, ja kust ta tuli, on mulle kõik saladus. Ta ütles ennast eestlase olema, rääkis mitu wõerast keelt, ja oli üks hea südamega mees, seda peab ütleva. Aga külap wist üks raske koorem ta hinge rusus ööd ja päewad, koorem, millest ma Teile midagi seletada ei tea.“

„Kas Teie tundsitate teda isiklikult?“ pärisin mina.

„Kudas siis, pojuke, miks ma ei tunnud. Ta elas ju minu juures üle kahe nädala enne seda kurba sündmust. Oh sa isake, mu naene hellitas teda kõiksuguste toitudega ja ühe ja teisega. Meie nägime, et mehel midagi hinge peal oli, — käis tihti ükski jalutamas, kirjutas, istus öösite jõe kaldal, ja kirjutas ja kirjutas. Aga ta oli üks pilt ilus poiss, seda peab ütleva.“

„Kudas ta Teie juurde tuli?“ pärisin ma uudishimulikult edasi.

Wanamees koogutas oma pead, mõtles ja algas:

„Kudas ta mu juurde tuli? Waadake, mu sõber, seda ma ei tea. Küllap ta wist leidis meie küla nii meelitawa, nagu Teiegi seda leidsite. Ta tuli ühel pühapäewa hommikul oma reisukotiga minu juurde, ja küsis, kas ma ei teaks temale siin külas odawat kohta juhatada, kus ta ühe tua ja toidu wõiks saada. Meie külas ju keegi tubasi ei rendi ja siin ei ole ka wõerastemaja. Küsisin õige oma w'a naese käest, ehk ta teaks nõu anda, kui meie nooremehe oma juurde wõtaksime. Rääkisime naesega asja läbi ja lubasingi kaheksa dollari eest nädalase toidu ja tua, millega noormees nähtawaste rahul oli.“

Wana kellamees ohkas ja pühkis pisara oma sinisest silmast. Ta tõusis üles,

toppis piibu uueste tubakat täis ja jutustas edasi:

„Ta maksis oma korteri ja söögiarahade ära, elas waikselt ja kirjutas ühtelugu wõeras keeles, mida mina ei oska. Ta kirjutas kuni wiimase õhtani. Ta jalgutas ühtelugu jõekaldal ja nägi kurwameelne wälja. Ainult wiimasel päewal oli ta rõemus, ta nägu säras, nagu oleks tale korruga suur õnn osaks saanud. M'e ei kahelnud tema üle. Ei teadnud ka midagi enne kui järgmisel hommikul. Teisel hommikul tuleme üles, Mr. Kalewa ei ole kodus. Mul oli nagu paha aimdus rinnus, ma jooksin surnuaiale ja siis jõe kaldale. Ja õige ta oli. Seal jõe kaldal leidsin ühe kimbu riideid ja kirja, kus isand Kalewa pliatsiga paberi peale oli kirjutanud, et ta nõuks on wõtnud, ennast ära uputada, ja palus, et kakskümmend dollarit, mis tal weel tupp sumkasse jäi, mu naesele kingituseks anda.“

„Aga kas Teie leidsite tema surnukeha?“ küsisin ma wahele.

„Oodake, mu sõber,“ wastas wanamees. „Meie ei leidnud ta surnukeha, ei kuulnud temast ka enam maikugi. Ta kadus nagu nõel merde. Aga weider ta ikka on.“

Wanamees waikis mõtetes.

„Kes pani ta haua peale siis selle surnukiwi Eesti keelse kirjaga?“ pärisin mina.

„See on saladus,“ ümises wanamees. „Nädal wõi kaks pärast ta kadumist tuli üks kaetud näuga naesterahwas, noor ja ilus nagu ingel, meie juurde, andis 200 dollarit raha ja tõi selle Eesti keelse hauakirja, mida meie ta haua peale panime. See neiu, wõi kes ta oli, saatis wiimaks lillesi ta hauale, ja käis isegi kord hauda waatamas. Kes ta oli, kust ta tuli, ja kuhu ta läks, seda meie ei tea.“

„Teie nimetasite, et Teil mõned paberid on, mida isand Kalewa järele jättis. Kas ma wõiksin neid näha?“ küsisin mina.

„Heameelega,“ wastas kellamees, ja ruttas tupp, et paberisi leida.

Ta tuli warsti wälja ja tõi kaunis kompsu paberisi ühes.

„Siin nad on. Ta unustas wist need ära, sest enne kui ta kadus, wõttis ta kõik teised dokumendid kaasa.“

Uudishimulikult silmasin ma neid paberisi, mis kõik ilusaste kirjutatud ja päewaraamatu wormis kokku poogitud olid. Mu uudishimu oli nii suur, et ma enam wanamehega rääkida ei suutnud, waid palusin kohe, kas ta ei lubaks neid mulle tunniks ehk paariks lugeda. Wanamees noogutas luba andes peaga. Ma wõtsin paberid, jalutasin surnuaia peale tagasi, istusin Kalewa hauakiwi peale ja hakkasin lugema.

See oli nähtawaste Kalewa päewaraamat, mis siidist taskurätiku sisse oli mäsitud ja nähtawaste kalliks peetud. Kogu päewaraamat oli Eesti keeles kirjutatud. Ta algas järgmiselt:

Peterburis, 6. Jõulu kuu päewal.

Lõpetasin nüüd oma õppimise Peterburi konserwatoriumis, ja isand T. soowituse tõttu sain kohe Mariinski teatrisse laulma palgatud. Mul on tõeste hea heal, ma õppisin hoolega hea tehnika, ja nii siis sain kohe direktori poolt pea rollide aselauljaks palgatud. Täna õhtu oli mu esimene awalik ülesastumine Mephisto rollis. Ma laulsin wist hästi, sest terve saali täis wõttis mu ettekande tormiliselt wastu. Mind hüüti wälja. Ma tulin näitelawale. Mulle plaksutati käsa ja mind kiideti.

Ühes esimeses loshes istus nõidusline ilus naesterähwas ja waatas oma särawate, mustade silmadega mu peale, naeratades ja oma sõrmust näitelawale heites. Ma wõtsin ta sõrmuse üles, suudlesin ja peitsin oma põue. Kui ma wiimaks lahkusin ja eestkojast läbi koju sammusin, siis nägin ma weel kord seda nõiduwat nägu seltskonna keskel, ja kõik oli möödas.

Nii siis olen ma oma karjeeri alganud. Taewale tänu. Mu elu saab uue hoo wõtma. Ma saan nüüd rikkuse, kuulsuse ja kõik selle, mida ilm nii igatseb. Head ööd mu kunst, head ööd mu ilus paleus.“

* * *

Peterburis, 9. Jõulu kuu päewal.

Täna oli minu teine awalik üles astu-

mine. Laulsin Borisi rolli. Wastu wõtmine oli weel tormilikum kui enne. Ja seal nende hulgas istus tema, kelle silmad mind ju korra nõidusid. Ta terwitas mind kergelt pead noogutades. Ta naeratas ja sosistas midagi. Ma olen julge, ta armastab mind ja mina armastan teda. Armastus — ma tunnen teda täna esimest korda.

Kui ma teatrist lahkusin, nägin ma teda wäljas, kui ta tõlda astus. Ma soowisin tale kaugelt head ööd ja meie lahkusime. Aga ma soowiks teada saada, kes ta on, kus ta elab ja millal ma teda jälle näeksin.

Kunst on suurepäraline aga armastus on weel suurepäralisem. Üks nendest on teise wastukaja. Ma olen nüüd oma eluttee õitsewatel küngastel. Mulle naeratab terve ilm meelitawalt wastu. Senini wõitlesin ma puuduse ja wiltsusega. Nüüd on terve ilm minu oma. Aga ilma ilma temata ei ole ülendaw. Annaks taewas, et ma teda ligemalt tundma õpiksin.

* * *

Peterburis, 12. Aprillil.

Täna õhtu laulsin ma kolmat korda ja kordaminek oli suurem kui iial enne. Ma laulsin oma hingest ja see mõjus sügawaste kuuljate peale. Ma tundsin, kudas ma ühes lauluga kõrgemale lendasin, üles ilma ruumidesse, enesega ühes kõiki oma waimustatud kuulajaid kandes. Mul olid tiiwad, mu hing ujus nagu õnne meres, ma lendasin kõrgemale ja kõrgemale walguse poole. Kunst teeb meid joobnuks ja õnnelikuks. Kunst kannab meid wälja selle ilma kannatustest kaugele õnne laenetele.

Ma nägin oma õnnes ta hingeülendawat nägu, ja ta nõiduwaid silmi. Ta oli seal ja ujus ühes minuga ilma ruumidesse. Meie kadusime ära selle wormilise ilma seaduse piiridest kus ainult tunded elawad.

Kui ma näitelawale wälja tulin, siis saatis ta mulle ühe kalliskiwi mälestuse oma nimeta kaardiga, mille peale ta wärisewa käega järgmiselt oli kirjutanud:

„Ma kuulasin Teie taewalist laulu, ma armastan Teid, ja ma tahan Teid isikli-

kult terwitada. Oodake mind Lihawõtte püha öösel Kasani peakirikus, keskmise samba juures. Teie palawalt armastaja Russalka.“

Ma suudlesin ta kirjakest ja imetlesin ta tunnete julgust. Ta on mulle uue heli wõimu, uue heli tunde ja uue heli ettekande annud. Aga peaks ma teadma, kes ta on. Ta on mysteriaalne iludus, nagu ta sügawad silmad. Ta räägib nii palju waikides ja waikselt naeratades. Ta on üleilmiline hing.

Ei oleks ma teda näinud, siis ei oleks ma iial nii täielikult luule ja muusika iludust tunnud, nagu ma nüüd läbi elan. Ta nägu, ta silmad ja huuled äratasid minus uue ilma. Meil on weel kaheksa päewa esimese Lihawõtte püha ööni. See on liiga pikk aeg. Ootamine on igaw ja pikk. Ootamine on kannatus. Sa oled wist juba woodis nüüd keskööl, kus ma neid ridasid kirjutan. Aga kas sa magad juba? Ma kahtlen. Oled sa ülewal, siis soowin ma, et waimud su rinda mu ihad kannaks ja et sa maitseks seda õnne wastukaja, mis su ilmumine minus äratas. Russalka, ma loodan, et sa mind armastad ja ma tunnistan sulle pühalikult, et ma sind armastan. Head ööd, mu kallis!“

* * *

Lihawõtte Esimese püha ööl.

Russalka, sa oled minu ja mina olen sinu. Kuid siiski jäed sa mulle saladuseks. Ma tormasin oma waiksesse kambriisse ja kordan nüüd waimus seda, mida ma sinuga täna öösel Kasani peakirikus läbi elasin. See oli kõige suurem iludus, kõige pühalikum muusika, mida ma iial kuulnud olen. See oli taewalik silmapilk, kui ma sind nägin kirikusse tulewat. Mu keha wärises ja mu süda seisis piinlikult wait nagu halwatud. Sa liginesid mulle waikselt ja pühalikult. Su kuju oli nagu ujuw wiirastus pilwedes. Tihe näukate warjas su ilusaid silmi. Aga ma nägin sind läbi kõigest su kattest. Sa waatasid mu otsa nagu magus tuleleek, kes joowastades põletab. Ma kartsin enne tuld. Aga nüüd ma armastan teda. Tuli surmab, aga ta nõiutab enne oma ohwri

ära. Ta teeb surma magusaks ja meelitawaks.

Su soojad ja pehmed sõrmed puutusid mu kätt esimest korda Kasani kiriku samba juures. Nendest sõrmedest woolas tuli ja unenägu wälja. Nad elektriseerisid mind. Nende puudutamine oli üks ilusamatest lauluwiisidest, mis ma iialeski olen kuulnud. Ma wõtsin su käest kinni ja imesin su sõrmedest ilu ja pühadust.

See oli igapidi pühalik silmapilk. Lihawõtte öö on romantilik tund meie rahwa elus. Kirik oli sel pühal taewaliku iludusega täidetud. Wahaküünlad põlesid kroonlühtrites mahedalt ja meelitawalt. Suur kirik oli magusa wiiruki suitsuga täidetud, mida wahaküünalte lehk weel magusamaks tegi. Kõik oli nii õitsew ja waimustaw nagu üleilmiline loodus.

Siis algas majesteetlik koorilaul, mis nagu hüüe paremast ilmast meile kõrwu kõlas. Selle kokkukõla ja wiis olid nii puhtad ja hiilgawad, nagu seda ükski sulg kirjeldada ei suuda. Sealt kõlas ohkamine, nuuksumine, manitsus, iha, armutunnistus ja tormiline kirgede heli segamini. Nagu mere ja puude kohin tõusis ja langes ta, ja lõppes ära ilusa inglilauluga. „Kristus on ülestõusnud,“ kõlas madal preestri hüüe altari juurest. Terwe kiriku täis rahwast sosistas nagu waikne laan: „Ta on tõeste üles tõusnud,“ ja meie liginesime. Meie huuled puutusid suudeldes sel pühal ööl. Meie suudlesime pühalikult ja waikselt. Siiski ei olnud see suudlemine. See oli nõidusliku ukse awamine, mille läbi palaw torm meie näusse woolama hakkas.

Russalka, meie suudlesime täna öösel esimest kord, ilma et meie oleks pikemalt teadnud, kes meie oleme. Meie wandusime armastuse wannet, ilma sõnadeta. Meie elasime ühe tunni tummalt läbi, mille sisse meie oma terwe elu panime. Meie nägime üksteist joowastuses ja kaugel tulewikus.

Ta waatas weel kaua tummalt mu otsa, peale selle kui meie suudlemise lõpetasime, ja ta sosistas tahtmatalt „ülestõusnud“. Ma waatasin niisamuti tummalt tema otsa ja kordasin: „üles-

tõusnud“. Enne veel kui meie oma unenäust toibusime, äratas meid üks luuraja kaju kiriku ukse poolt. Nagu üks kohutaw kuriwaim ilmus see kaju ja paraliseeris mu tundeid silmapilkiselt. Russalka waatas ta poole, rusus wärisedes ja waikselt mu kätt ja kadus, rahwa hulka. Ma nägin ainult ta pehmet kaju üle inimeste peade, ja siis oli kõik möödas. Nii on kõik unenägu, ja nii on ka inimese elu.

Russalka, sa oled kadunud, ja kadunud on terve ilm. Ma olen „ülestõusnud“, aga ka langenud. Mu silmade ees ujub midagi tumedat ja kohutawat. Russalka, ma pean sind warsti nägema, sind warsti omaks saama, sind warsti oma eluhoidjaks waimuks tunnistama. Aga kus oled sa nüüd? Russalka, millal saan ma sind kätte?“

* * *

28. Aprillil.

Mis see tähendab? Täna sain ma ta käest lühikese telegrammi:

„Hädaoht ähwardab sind ja mind. Kui sa mulle suurt head tahad teha, põgene, põgene kohe. Ma saadan sulle homme wiis tuhat rubla ja oma pildi. Kirjuta mulle: Poste restante, Russalka“.

See on kohutaw teade. Ma sain ta raha ja päewapildi. Ta on üks unenägu, üks üleilmiline wiirastus. Aga mis see tähendab? Mikspärast pean ma põgenema? Taewas teab. Nüüd, kus õnne täht mulle parajaste hakkas tõusma, pean ma kõik maha jätma ja põgenema. Kas ma siis kurjategija olen? Mikspärast just põgenema? Ma ei saa kõigest sellest aru. Mu pea käib ümber. Aga eks ma pea tegema, mis ta mind palub. Ma oleks põgenenud isegi siis, kui ta mulle reisiraha ei oleks saatnud. Ta on oma palwes tõsine. Aga kuhu pean ma põgenema? Eks muidugi wäljamaale. Ma puhkan selle õõ kodus ja saab näha, mis homme mulle toob.

* * *

30. Aprillil.

Olen kodumaalt wäljas. Põgeneja. Nagu kurjategija. Kõik see näitab veel nagu mõistatus. Mikspärast ma ometi põgenesin? Ma olen nüüd üle piiri wäl-

jas ja ei tea kuhu poole pöördä. Ma kirjutan ja telegrahweerin sulle täna mu armas sõbrake. Sa pead mulle seletama, mis ma kurja tegin. Russalka, ma waatlen su silmadesse ja wärisen. Sa oled mind täieste ära nõiutanud. Mul on terve ilm ilma sinuta tühi ja kole. Pimedus ja tühjus piinawad mind koledaste. Ma pean ka siit edasi põgenema. Aga kuhu? Ma olen nüüd igawene põgeneja maast maasse. Ma müüsin nendele tummadele silmadel kõik oma õnne ja elu ära.

* * *

3. Mail.

Europas on raske ja rõhuw. Ma sain Russalka käest täna esimese wastuse: „Kallim, mine Europast wälja. Mine uude maailma. Aga seisa ühtelugu minuga mõtete wahetuses. Kui sul raha tarwis on, siis teata. Russalka.“

Otsin omale piletä Amerikasse ja olen nüüd laewa peal Hamburgist New Yorki. Ilm on ilus. Laew ujub kiireste. Inimesed on lõbusad ja naerawad ehk räägiwad. Ilm nendele on õitsew. Ma olen mõne isikuga tuttawaks saanud. Nad teawad olusi ja elu pealiskaudu, aga mitte sügawalt. Inimesed ei mõtle palju. Uus aeg kiitleb ennast harituks, mis selles seisab, et ta rahwa on palju lugema, palju rääkima, aga wähe mõtlema harjutanud. Sellega on ta inimeste meeled mehanikaliseks muutnud. Terve wäljamaa haridus on wäline waapus, wäline hiilge. Seestpoolt on kõik tühi ja toores.

Ma olen huwitatud Amerikat nägema. Loodan, et sealne elu mind nii palju huwitab, et ma kõik minewiku ära unustan. Aga mis saab minust ilma Russalkata? Eks saatus näita?

* * *

15. Mail.

See on alles kolmas päew uues ilmas. Leian, et kõik elu siin ümber pöördud on. Inimesed on ainult tegelikud ja jooksewad nagu ässitatud koerad uulitsal. Neil on alati rutt. Igal pool on rutt. Aga mis nad tõeste selle rutuga wõidawad? Amerika kunst ja muusika on wilets. Amerika elu on lapsik ja pealiskaudne.

Inimesed ajavad siin õnnemängu taga. Iga mees ja naene on juhtumiste jänune. Eks ma näe, mis ma siin peale hakkkan. Telegrahweerin Russalkale, aga ei ole veel wastust. Saab näha, mis sellest kõigest wälja tuleb. Eks ma katsu siin muusika ja kunstiga oma karjeeri teha. Ma tahan uue ilma rahwale oma hingest ja kurbdusest laulda. Ma usun kindlaste, et ma siin omale uue tegewusepõllu wõin luua. Siiski, Russalka, ma mõtlen sinu peale ööd ja päewad. Sa oled kõige selle proosalise ümbruse luuleline mõistatus. Amerikas kunsti tähelepanemist äratada, maksab raha. Kunst on Amerikas äri. Nagu Europas ärimehed, nii kuulutawad Amerikas kunstnikud. See kõik nõuab tuhandeid dollarisi.

* * *

23. Mail.

Amerika elu näitas esialgu pealiskaudne ja tühi olewat, kui ma estetikalikult seda waatasin. Koguni teine pilt paistab silma, kui ma seda praktilisest küljest silman. Elutingimised on Amerikas mehanikalised ja see siin nimetatakse hariduseks. Meie juures on kunst haridus, siin on tehnika haridus, kunst, lapsikus. Muusika kunstiga meie Europa mõttes ei ole siin midagi peale hakata. Laul ja näitekunst Amerikas on turunaeste plära. Katsusin omale kui laulja kohta leida. Käisin opera majas, tuntud muusika büroodes, jne. aga igal pool nõutakse enne kui palju mul raha on ja misugune kuulsus mul on. Kunstist ei ole kuskil pool juttu. Uulitsa plika ehk woorimees, kes kudagi oskasid omale kuulsust teenida ja kellel natuke healt on, wõiwad Amerikas kunstnikkudeks saada. Rikas, kõrgema seltskonna laps, kellel tuhandeid dollarisi on tuulde wiisata, ja kes natuke muusikat on õppinud, ehk kellel ilusad riided ja ilus kuju on, wõib iga kord ennast kui tähtjas muusika ehk näitekunstnik wälja kuulutada.

Olen mitu päewa ilma aegu teenistust otsides ära wiitnud. Katsun veel kord õnne siin ja seal. Toorusega ma wõistelda ei taha. Raha ma just maha pilduda ka ei soowi. Ennast uulitsa nurkade peal ma kuulutama ei hakka.

29. Mail.

Amerika on kunstnikule surnuhaud. Seda olen ma nüüd ära näinud. Kuid leidsin uudise eslest, et üks elawpiltide tehas mu esimese muinasjutulise waatemängu ostis ja palkas mind selle mängijaks. Sain \$2000 käsikirja eest ja \$200 palka nädalas. Elawa pildi mängimine on mehanikaline weiderdus. Raha wõin ma küll teenida, aga kas see raha mind huwitab? Ma hakkkan juba raha wihkama. Ta on üks läila wahendik. Ainult kawalad inimesed teeniwad raha, kuna suured waimud nälga surewad.

* * *

16. Juulil.

Olen nüüd juba täielik Amerika elawpildi näitleja, ja teenin raha nagu raba. Aga lauluga, mida ma armastan ja rohkem kui teist oskan, ei ole siin midagi teha. Ma wihkan seda raha kogumist. Ma olen ärritatud, sest senini ei ole ma veel ühtegi uudist Russalka käest saanud. Taewas teab, mis tale juhtuda wõis. Ma saatsin tale kolm telegrammi. Kui lugu ei parane, siis ma siin küll edasi elada ei wõi. Mind ei huwita suurlinna kisa ja kõmu. Tahaks loodust näha, looduses elada. Elu on mulle juba läila. Kui ma Russalka käest wastust ei saa, siis ma sedawiisi küll elada ei suuda. Parem siis ots kõigele.

* * *

20. Juulil.

Sain täna Russalka närwilise telegrammi. „Ära kirjuta ega telegrahweeri minule enam endise adressi all. Jätan Wenemaa jumalaga. Parem unustame üksteist jäedawalt, Russalka.“ Sellega siis on mu armastuse roman kõik möödas. Ma tunnen, et elu mulle päris läila on. Parem põgenen sellest kisa hauast wälja ja algan uut elu, ehk lõpetan elu jäedawalt. Mõtlen surra ja uut elu algada, nii et minu endine mina kõik lõpetatud on. Teen otsuseks siit pugeda ja jätan adressi järele, nii et Russalka mulle kirjutada ja telegrahweerida wõiks. Elu praeguses wormis mind ei huwita. Parem olgu ots kõigele. Ado Kalewa.

Lõpetasin huwitawa päewaraamatu lu-

gemise ja waatasin mõtetes tühja haua peale, kus ilusad lilled õitsesid ja tundsin nagu peituks kõige selle taga suur saladus. Mõtted käisid peast läbi, et wahest ei ole isand Kalewa sugugi surnud, waid elab. Pewaraamat, mis ta järele oli jät nud, näitas, et ta uut elu plaanitses al gada. Kui ma nii mõtetes weel ta pa berisi sorisin, tuli wana kellamees puude tagant, kergitas kübarat ja ümises:

„Noh, mis sealtsiis leidsite? Mina neid lugeda ei oska, ja ei oska ka keegi siin ümbruses neid lugeda.“

„Kes tõi need lilled ta hauale ja kes andis Teile selle Eesti keelse hauakirja?“ küsisin ma põnewalt.

Wanamees wõttis omale haua peale platsi, kõhitas ja algas:

„Well, well I tell you,—heakene küll, ma räägin Teile nüüd. Meie kõik otsisime jõest ta surmukeha ilmaaegu. Wiimaks jätsime waewa järele ja tegime ot suseks, et mees on surnud mis surnud. Paar nädalat läksid mööda, kui meile Bostonist kiri tuli. Kirjas oli kakssada dollarit raha ja kiri naesterahwa käekir jas, kes meid palus Ado Kalewale üht haua platsi anda, ja haua kiwi teha ja hauakirja, nagu seal on, sinna peale löi gata. Me muidugi tegime nii ja panime ühe ilusa kiwi selle wõerakeelse haua kirjaga tühja haua peale. Nädal pärast seda, kui kõik korras oli, tuli üks piltilus noor naesterahwas meie surnuaiale ja päris järele, kus Kalewa haud on. Ma tõin ta siia haua peale, ja see naesterah was istutas ise need lilled ta haua peale. Siis andis ta mulle weel kakssada dolla rit, paludes, et ma isand Kalewa haua alati korras hoiaks, lillesi istutaks ja kastaks ja igapidi ta eest hoolt kannaks. Eks ma teinud nii. Weider ta ikka on, ja mina küsin tihti oma eide käest: Jumal teab, kes see ilus wõeras naeste rahwas on, kes isand Kalewa haul käis.“

„Kas Teil on weel mõnda paberit wõi dokumenti, mis isand Kalewa järele jät tis?“ pärisin ma uudishimulikult edasi.

„Seal on mõned raamatud, ja nende hulgas ka üks ilus naesterahwa pilt. Muud meil küll seal pole,“ wastas wana

mees ja ruttas oma tuppa, kust ta wähes e aja pärast päewapildiga ilmus, mille ta minu kätte ulatas.

Ma wõtsin pewapildi, mis Peterburis oli tehtud. Ta kujutas ühte ilusat Wene naesterahwa nägu, umbes 25 aastat wana. See oli üks nägu, mida harwa unustada wõib. Ta tumedad silmad ja tunderikkad huuled waatasid sulatawalt sellest wastu. See oli nägu, mis tummalt rääkida oskas. Mida rohkem ma teda waatlesin, seda rohkem näitas ta mulle tuttaw. Oli nii, nagu oleks ma neid silmi ja seda kuju kusagil waremalt näinud. Üks mõte nagu wälk sähwatas mu meelst läbi.

„Kas nägi see naesterahwas, kes siin käis, nii wälja nagu see päewapilt?“ pärisin ma wanamehelt.

„Palju ilusam weel. Muidugi oli ta üks ja seesama naesterahwas,“ ümises kellamees.

„Kas Ado Kalewal ei olnud arm otsa ees? Kas ta ei olnud tugew, blond mees, wäikeste, blond wurrudega, kõrge otsa esine ja luulelised silmad?“ küsisin ma edasi.

„Eks ta olnud küll. Ja mul on weel üks wäike päewapilt temast eide tuas. Oodake siin, ma toon selle siia,“ sõnas kellamees ja kadus tuppa, kust ta ühe wäikese päewapildiga ilmus, mille ta minu kätte andis. Ma wõtsin pildi ja silmitsesin terawaste. Uued mõtted mõl kusid mu meelest läbi. Ma mäletasin nüüd selgeste midagi, nagu unenäus.

Ma jutustasin wanamehele, mis ma teadsin, ja nimelt järgmist:

„Umbes kaks aastat tagasi, istusin ma ühes Hispania kohwimaja aias ja kuulasin muusikat, kui mu tähelepanemine korraga ühe minu kõrwas istuja noore ilusa naesterahwa ja ta kaasas wiibiwa mehe peale tõmmatud sai, sest nad rääkisid Wene keelt, kuna mees Eesti aja lehte luges. See kõik oli nii haruldane Hispanias, et ma neid tähele panin ja silmitsesin. Niihästi see mees kui ka naesterahwas olid nähtawaste üks noor paar wõi armastajad. Nende nägu oli täpi pealt nagu päewapildil. Nende ümber lehwis suur saladus ja romantiline

tunne, ja ma mõtlesin, siin peitub küll suur roman.“

„Kõik on võimalik, mu poeg,“ vastas kellamees ja läks tупpa.

Ma istusin tühja haua peal ja mõtlesin kõiksugu mõtteid.

Oli ju võimalik, et isand Kalewa enast tõeste uputada tahtis, aga veel viimasel silmapilgul tuli tale Russalka nägu meelde ja ta muutis oma plaani. Oli ka võimalik, et ta surmast peastetud sai ja et Russalka Amerikasse tuli ja teda haigemajast leidis ja et nad üheskoos ära läksid. Oli ka võimalik, et isand Kalewa symbolilikult surra tahtis, et uue nime all kuskil mujal elada. Aga üks asi oli kindel, et ma mõlemaid Hispania kohwimaja aias nägin, üks aasta pärast Kalewa saladuslist „uputust“. Ma olin kindel, et Kalewa elus oli, ja et ta armastuses oma Russalkaga kusagil peidetud ilma nurgas elas.

Ma waatasin veel kord tühja hauda, jalutasin nukralt kellamehe maja juurde,

kus ma kõik paberid tale tagasi andsin. Wanamees oli nähtawaste liigutatud, et ta ühe inimese leidis, kes „kadunud“ Kalewa hauakirja lugeda oskas ja sellest huwitatud oli. Lubasin veel kord tagasi tulla ja kuulata, kas ta veel midagi sellest saladuslisest naesterahwast kuulis, kes tale hauakiwi raha andis.

Wanad puud mu pea kohal kohasid tumedalt ja päikese kiired mängisid nende warjudega petlikult tühja haua peal. Loodus oli kõik vaikne ja pühalik, nagu mu saladusliku suguwenna tühi haud. Ma pidin tagasi jõe kaldale sammuma, et oma laewa New Yorki tagasi wõtta. Nagu nägin, ei seletanud kõik need tumenad tunnismehed, kes mu ümber seisid, läbielatud juhtumisesaladust. Näitas, nagu siluks pimedad waimu sõrmed mu keha ja sosistaksid midagi põnewat mulle kõrwa. Ma raputasin tummalt oma pead ja jätsin selle rahuliku surnuaija jumalaga. Aga tühi haud wilgub ühtelugu mu mõttes.

K U I

Kui sa wõid woorusega rahwakogu wõita
 Ja tõsidusest kinni hoides kuningaga sõita,
 Kui waenlane ja sõber sind ei muuda,
 Ja rikkused su sihti segada ei suuda,
 Kui sa wõid hirwitada iga walutundi
 Mis saatus löi, ja wõita iga sundi,
 Siis ilm on sul, ja kõik mis selles peitub,
 Sa oled mees, ja pärid, mis seal leidub.

R. Kipling.

Eesti politika, ühiselu, kaubanduse, kunsti, kirjanduse ja
teadusline kuukiri

„ESTONIA“

Ilmub Amerika Eesti ühisuse kulul

New Yorkis

„ESTONIA“, kui Amerika Eesti ühisuse healekandja saab erapooletuid poliitilisi teateid meie isiklikude sõnumisaatjate käest ja üleüldise ringwaate Eesti ajalehtedest kokkuvõttes ilmutama.

„ESTONIA“ paneb suurt rõhku selle peale, et Eesti rahwa vabadust ja iseseisvust siit uuest ilmast jõudu mööda tuetada. Selles mõttes töötades seisab „Estonia“ toimetus sihikindlalt ja vabas mõttes Eesti wabariigi walitsuse selja taga. Meie usume rahwa enamuse wõimu, rahwa demokraatlise omawalitsuse ja Eesti wabariigi tulewiku sisse. Selles mõttes ei taha meie ühtegi parteid, waid kogu rahwast ja rahwa walitsust tuetada. „Estonia“ tahab erapooletu edu, tõe ja wabaduse healekandja olla.

„ESTONIA“ saab korralikult päewapiltisi ja ilustusi trükkima, nagu jõud ja ruum seda lubab.

„ESTONIA“ toimetusele on tähtsamad Amerika ühiselu, kaubanduse, teaduse ja kunsti mehed lahkeste oma kaastööd lubanud, nagu Hudson Maxim, Dr. Charles P. Steinmetz, Edwin Markham, Thomas Edison ja mitmed teised.

„ESTONIA“ toob tulewases numbris tähtsaid sõnumid kodumaa sündmustest ja wabariigi walitsuse tegewusest.

„ESTONIA“ hind ettetellimisel on \$3.00 aastas, ehk 25 centi üksik number toimetusest ise ära wiies. Amerika ja kodumaa eestlased, tuetage oma ainsamat kuukirja rohkete ettetellimistega!

„ESTONIA“ toimetus on ühtlasi ka teadete kontor, laewasõidu ja sea-dusliku nõuandmise äri.

„ESTONIA“ toimetaja kõnetunnid on igapäew kell 3-est kuni 6-ni.

Jäeme rohket ja waimustawat osawõtmist lootma.

I. Narodny, „Estonia“ wastutaw toimetaja.

P. Pelberg, kassahoidja.

P. A. Pabstel, kirjatoimetaja.

„ESTONIA“ kontor:

1 Union Square, New York.

Adress wäljamaa jauks:

Mr. I. Narodny, Editor of Estonia

1 Union Square, New York.

Telegrammide adress: Estonia Newyork

ARHIIV
RAAMATUK
H. LEON

Murell Leather Goods Co.

27 SUDBURY STREET, BOSTON, MASS.

Murell'i Nahaasjade Tehas

soovitab oma wabrikust kõige paremaid

käekottisi

mis üle Amerika tuntud on ja mida igas esimese klassi kaupluses Ühisriiki-des ja Canadas müüakse.

Eestlastele Amerikas ja kodumaal alandatud hinnaga.

Wõtab tellimisi Eestist hulgawiisil (wholesale) wastu.
Tellimised saadetakse ka parcel postiga wälja.

Pange tähele, et meie "trade mark" igal
pool peal on, — muidu pole meie töö!

Meie walmistame käekottisi wasika, looma ja kunstnahast.
Tellimised täidetakse wiibimata.

Hinnakirjad

saadetakse soovijatele igas keeles.

EESTI KOOPERATIIVLINE ÜHISUS TALLINNAS

Esthonian Cooperative Wholesale Society at Reval, Esthonia

Cable Address: Estoco Reval

IMPORTS TO ESTHONIA AND RUSSIA

Cotton, Agricultural Implements,

Machinery, Metals, Fertilizers, Oil cakes,

Household Articles, Lubricates, Oils, Chemicals,

Kerosene, Gasolene and staples of every kind.

Cable Proposals desirable.